

ПРОФ. ЛАЗО М. КОСТИЋ

АРМИЈСКИ ЋЕНЕРАЛ

МИЛАН НЕДИЋ

ЊЕГОВА УЛОГА И ДЕЛОВАЊЕ

У ПОСЛЕДЊЕМ РАТУ

ПРЕТЕЖНО ПРЕМА СТРАНИМ ИЗВОРИМА

ПРИВАТНО ИЗДАЊЕ

МЕЛБУРН, АУСТРАЛИЈА

1976

Copyright 1976 by Prof. L. M. Kostich.

Printed by Polyprint Pty. Ltd. 7a Railway Place, Richmond, 3121 Victoria,
Australia

ПРЕДГОВОР

О Милану Недићу је доста писано у српској емиграцији. Ја то износим у Уводноме делу ове књижице.

Да ли је било потребно да и ја сад додам једну засебну брошуру? Сам сам се дуго колебао да то чиним, Али ме натераше пријатељи из Аустралије. Хоће баш књигу о Недићу. Сви га обожавају, сви желе да му се на неки начин одуже. И скупљају паре за ту књигу пре него је она и била написана.

Ја сам имао неке податке, махом од страних писаца, које сам скупљао узгред. Пошто нисам знао да ћу засебно писати о ђенералу Недићу, ја сам многе од тих података пренебрегао.

Па ипак их је остало замашан број. Неки су, као што сам доцније видео, већ били објављени од других. Неки, ипак, нису објављени нигде и први пут се сад Србима презентирају.

Рекох да сам, као и у осталим својим делима, прикупљао податке само од странаца, првенствено од Немаца. Као већина мојих других књига, тако ће и ова бити базирана на извештајима, тврђењима и мишљењима припадника нација које су Србе у рату савладале и после третирале као крвне непријатеље. Понегде су немачки писци базирали неку тврдњу или конклузију на српским изворима. Ми ни то нисмо преносили ако је извор био јасан. Тиме бих више умањио славу ђенерала Недића, него што би је увељичао.

Непријатељи су му сами признали толико части и родољубља да је то сасвим довољно. Ми нисмо до сада нигде наишли ни на један једини немачки докуменат, ни из тог времена ни апостериорног, који би Недића приказао као просто оруђе Немаца, као "слугу окупатора", како му то комунистички властодршци у Југославији стално подмећу. Немци су га увек и у току рата и после рата сматрали као најбуднијег српског родољуба. И у суштини Немци су то ценили (ма да би им било пријатније да је њихове интересе штитио, а не интересе свога народа).

Истина излази на видело и што будемо даље ишли, све ће слава Милана Недића бити већа. За време његова живота мало ко га је узимао у заштиту. Сад се тек види шта је он био и какве су његове заслуге за Српство, и то у најнезахвалнијој улози која се да замислити. У улози која је за њега морала свршити катастрофално. Његов положај је био безнадежан и то у сваком случају. Да ће његово заузимање за Српство, његове муке физичке и духовне, кад тад бити признате и награђене, то Милан Недић није могао да очекује, бар не свршетком рата, док је свет под опсесијом "колаборације" у рату. Како год се рат завршио, он је имао да испашта. Такав случај историја једва памти. Али то је истина.

Ђенерал Недић био је паметан и разложен. Он је знао шта га очекује на крају рата, па ипак он је непоколебиво ишао трасираном стазом, јер другог пута и излаза за Српство није било. То се бар данас види.

Кад се сетимо ђенерала Недића, увек нам на памет дође народна песма, која каже да је пред косовски бој "птица из Јерусалима" питала кнеза Лазара, коме ће се приволети царству земаљскоме или небескоме. Он је одговорио да ће се приволети царству небескоме. То није тачно. "Цар" Лазар је све учинио да одбије Турску силу и ратом спасе Србију. Да продужи да влада својом облашћу, а можда и већом, као краљ. Он је веровао у победу и она није била у царству фантазије. Доживео је као краљ потпун пораз и смрт.

Ђенерал Недић је знао позитивно да њега не чека ништа друго него осуда и смрт. Ко год буде победио он ће га из својих себичних рачуна оптужити и осудити, као што је бездушно осуђен маршал Петен у Француској. Па ипак он се свесно примио функције под окупацијом, јер је био уверен да служи своме народу и да нико други од свих угледних Срба, ма из кога српског краја, није у стању да консолидује ситуацију у Србији и да утиче на окупатора да има више разумевања за насталу ситуацију и ратне последице. Знао је да свој живот мора жртвовати за народ и жртвовао га је мирно и свесно. Призор као да је узет из античких трагедија Есхила, Еврипида и Софокла. Штета што ми данас немамо таквих трагичара, да достојно опишу његова узвишена осећања и његов жалосни свршетак. Судбина је према ђенералу Недићу заиста била немилосрдна.

Узела му је у рату и његовог јединца сина и најмилијег брата Милутина. Трећи његов брат Божидар, публициста, умро је у великој сиротињи у Венецуели.

Колико је ђенерал Недић био свестан шта га чека после рата, нека послужи и овај доказ.

Ђенерал Недић је био добар пријатељ са пок. Адамом Прибићевићем. Адам је био Дражин човек, један од најповерљивих, али је све до јуна 1944, седео у Београду и често долазио код Недића. Једном приликом Недић је рекао Прибићевићу, а према свесци 5 Гласника "Његош", стр. 91 и књизи "На страшном суду", од др Радоја Вукчевића, стр. 107: "Лако је Отаџбини дати живот, јер то боли секунд, два. Али није лако дати образ, јер то боли и у гробу. Ви ћете ме стрељати или обесити кад се трагедија сврши. Али ја ћу летећи ка рају, не ка паклу, видети бар милион Срба, који ми дубоко захваљује, јер их је у животу оставила — 'моја издаја'."

Баш поводом ове изјаве Адама Прибићевића и још неких врло виђених Срба у емиграцији, чак оних који су га испочетка осуђивали, не располажући још никаквим аутентичним подацима, решио сам се накнадно да донесем и нека од тих мишљења, по могућству репрезентативна. Она се налазе у Претходном делу, који је по опсегу већи од Главног, али је ипак секундарног значаја: има циљ само да поткрепи мишљења страних писаца и да укаже колико су садашња мишљења различита од пређашњих. Садашња која базирају на провереним подацима и претстављају историјску истину. То ће бити махом подаци из периодика. Из књига о Недићу нећемо преносити ништа, јер би то значило само дуплирање и написа и трошкова. Овде се ради о рехабилитацији ђенерала Недића према најсигурнијим изворима.

Ја поч. ђенерала Недића нисам пре рата познавао, чак нисам знао да постоје два ђенерала Недића, јер сам те вести у новинама на брзину читао. Тек кад је постао претседник Српске владе, ја сам имао прилику да га неколико пута посетим. Неки пут по његовој жељи, други пут по мојој. Знао сам атмосферу окупације (и сам сам био око два месеца комесар једног министарства и више нисам могао да издржим), па сам се тим више

дивио њему, који је све ставио на коцку без икакве наде на признање а камоли награду.

Да ли је њему мртвом још нешто потребно ? Без сумње, потребне су ове накнадне и посмртне изјаве признања. Потребне су њему мртвом, потребне су целом српском роду, потребне су за будућност јер се иначе никад више неће наћи неко да Српство у таквим ситуацијама брани. То налажу постулати правде и истине. То налажу морални и верски принципи.

Можда ћу и ја због тога бити нападнут и грђен. Ја и с тим рачунам. Па ипак никад нећу зажалити што сам узео у одбрану јунака и родољуба, каквог овај рат једва да је још дао. Што сам узео у одбрану једног од највећих Срба целе наше историје.

Нека му је слава и хвала и вечан помен међу Србима које је до крајности задужио.

15. марта 1976.

Цирих, Швајцарска

Л. М. Костић

ПРЕТХОДНИ ДЕО

КРАТКИ БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ О ЂЕНЕРАЛУ МИЛАНУ Ђ. НЕДИЋУ

I.

Ђенерал Милан Ђ. Недић (од сада само ђенерал Недић, ма да му је и брат Милутин био армијски ђенерал, а било је још Недића међу ђенералима), био је елитни официр српске и југословенске војске, један од најеминентнијих њених претставника. Укратко ћемо изнети његову биографију, јер нас иначе у главном делу књиге интересује само његова делатност за време Другог светског рата.

Ђенерал Недић је рођен у Гроцкој на Дунаву августа 1877, а погинуо је — дефенестрација (избацивање кроз прозор као Јан Масарик и многи његови земљаци у Тридесетгодишњем рату) — 4. фебруара 1946 у Београду. Да ли је дефенестрација била својевољна или насилна, тешко ће се икад сазнати. Било како било, њега од тога дана више нема. Остала му је само успомена код националних Срба, светла и узвишена.

Ђенерал Недић је био војник по професији. Ступио је у Војну академију 1895. Завршио је затим Вишу Школу војне Академије и ђенералштабни курс. Већ 1915 био је ђенералштабни пуковник (са 38 година старости). Дивизијски ђенерал постао је 1923, а затим и армијски ђенерал. Не само што је постигао највише чинове, већ је заузимао и све највише положаје у краљевској југословенској војсци. Био је неколико пута начелник Главног ђенералштаба и Министар војске и морнарице. Обично је врховне положаје добијао у тешким временима и озбиљним ситуацијама.

Већ у балканским ратовима и Првом светском рату афирмирао се као одличан ђенералштабац и сматран је од свих компетентних фактора као један од најбољих српских официра. У Другом светском рату командовао је Јужном групом армија. За своје заслуге одликован је свим српским и југословенским одликовањима и многим страним.

У краткотрајном априлском рату 1941, трупе под његовом командом дале су снажан отпор Немцима у качаничком кланцу, између Скопља и Урошевца, али се ни овај отпор није могао дуже одржати услед јаке немачке авијације. Југословенска авијација у том делу државе била је у рукама Хрвата и они нису дозволили пилотима да узлете, те су скоро сви авиони били на земљи уништени непријатељском ловачком авијацијом. После је био заробљен и третиран као "заробљеник на отсуству" живео конфиниран у својој кући у Београду.

Кад је у току јула и августа 1941 скоро цела окупирана Србија, преурањеном акцијом, била у пламену револуције, а српске главе постале најјефтинија ствар на свету, и кад је Комесарска управа, која је дотле управљала Србијом, немоћна да ма шта учини да се стање у Србији побољша, дала оставку, на молбе и преклињања највиђенијих Срба у Београду, после краћег размишљања, примио се Недић 29. августа 1941. да образује српску владу под окупацијом, назвавши је "владом народног спаса", да би својим великим угледом у народу, покушао да угаси кипећу анархију и успостави ред и мир и спаси што се још дало спасити међу Србима.

У то време у Србији изван већих градова, у којима је стационирао окупатор са трупама, није било никакве власти. Комунисти су били скоро свуда загосподарили и завели своју страховладу. Националне снаге које су одмах по пропасти Југославије одбиле да признају капитулацију државе и војске и биле по шумама, нису могле да се снађу у том врзином колу, а сем тога нису тада имале ни јасне планове за даљи рад, пошто је све још било у формирању и прикупљању снага за акцију кад буде време за то.

Заиста, све снаге Драже Михаиловића одметнуле су се у шуму да би се бориле против Немаца. Оне нису биле ментално спремне ни за какав други задатак (иако им данас владајући комунисти дају титулу "слуге окупатора"). Борбе против комуниста биле су за њих нешто ново, за многе чак неразумљиво и неодоброво. "Недићеве" трупе су биле махом састављене од ранијих жандарма, који су били одлични војници и јако дисциплиновани. Они су извршавали наредбе.

Било је међу српским групама и тзв. Збораша (Љотићеваца), који су једини били идеолошки припремни за ту борбу. Но и они су били војнички потчињени ђенералу Недићу. Те две групације и уз помоћ Немаца избацили су тотално комунисте из земље. То признаје и сам Влатко Мачек у својим мемоарима, мерејући од Хрвата употребљеном изразу "србокомунисти". Он каже да су комунисти у тзв. "НДХ" допирали до самог Загреба, а ђенерал Недић их је сасвим истерао из Србије.

И цело време рата они се на српској територији нису више појавили. Тек уз помоћ совјетских трупа, у њиховој заштити и сени, дошли су пред крај рата понова комунисти у Србију, да њом овладају и да испочетка врше терор над Србима, не мањи од Немаца.

Сам врховни командант комунистичких снага Јосип Броз је рекао¹): да је Недић дошао "када је Комунистичка партија добијала све више утицаја у Србији", а затим је додао: "наша борба би била успешнија и ми се, вјероватно, не бисмо ни повлачили са ове територије", да није било Недића. Важно је запазити да и сам Тито признаје да је Недић дошао на власт када су комунисти били у сталном напредовању и јачању у Србији, а не одмах по пропасти државе и доласка Немаца окупатора.

Кад су Совјетске трупе, у јесени .1944, дошле пред Београд, Недић је распустио своје војне снаге, које су тада са његовим шефом кабинета, ђенералом Миодрагом Дамјановићем, дефинитивно пришле ђенералу Дражи Михаиловићу и од тада су биле део његових трупа. И до тада су Недићеве трупе само по форми биле легалне, док су уствари то били најбољи Дражини војници. То је сам Дража рекао при смотри Српске државне страже, у селу Врапци, у Источној Босни, у почетку 1945. Тада је Дража у говору, одржаном пред постројеном Стражом, рекао да је Стража претстављала плућа његове организације и да се нада да ће она то бити и даље, у толико више, што "Срби немају савезника ни пријатеља нигде у свету, те има да се борба настави до победе или до смрти". Ове Дражине речи слушали су сви, који су били у строју, од којих данас има још неколико живих.

И ђенералу Недићу је успело да се благовремено склони из Београда са својом владом. Немци су им дали као уточиште једно мало зимско спортско место у Тиролу (Кицбихел) где су дочекали савезнике. Како сам чуо савезнички команданти су га почаствовали са свим частима који припадају његовом рангу и носиоцу највиших савезничких одликовања. Тако је бар било у почетку. Изгледало је да ће моћи безбедно да прогура непосредно послератно време.

Али нажалост није тако било. Комунистичка влада Југославије предузела је све мере код западних победничких сила да јој се ђенерал Недић уручи (екстрадира) и у томе је нажалост и успела.

Југокомунисти су га затворили као каквог разбојника и под најгорим условима провео је неколико месеци у Главњачи. И једног дана (то смо малопре рекли) он је испао кроз прозор специјалне полиције и остао мртав на плочнику. Мистерија је велика та дефенестрација и питање је да ли ће икад бити расветљена. Да ли се он сам бацио кроз прозор или су га комунистички крвници бацили, не може засад да се утврди. Тек, њега је нестало и није доведен на спектакуларни суд као што се судило ђен. Дражи Михаиловићу и неким осталим српским витезовима.

Судбина је ђенералу Недићу ипак уштедила срамоту да му недостојни суде. Живео је као јунак и умро је као јунак. У свом животу имао је увек једну једину идеју водиљу: ДОБРО СРПСКОГ НАРОДА. Умро је у 69 години живота.

У рату је ђенерал Недић изгубио јединог сина (при катастрофи Смедерева 1941.), а при крају рата његов дивни и много вољени брат, армијски ђенерал Милутин (Мића) Недић извршио је са супругом самоубијство да не падну живи у руке комунистима (после се испоставило да та опасност није ни постојала).

Милан Недић је био једна трагична природа какву су само стари грчки трагичари могли да опишу. Моје је перо слабо за тај циљ.

ОЦЕНА НЕДИЋЕВЕ УЛОГЕ И ДЕЛОВАЊА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Овај проблем се може овде само кратко скицирати; из главног дела ће се видети шта компетентни странци о томе мисле и пишу. То сто пута више вреди него шта ми Срби мислимо. Но, странци обично истичу само једну делатност, а не испитују целокупну активност ђенерала Недића. Не могу ни да је правилно схвате и оцене. Зато ћемо ми у следећем одељку изнети шта су о Недићевој делатности казали истакнути српски писци. Разуме се писци у емиграцији, јер они у земљи нису смели под претњом смрти да ма шта повољно изнесу о Милану Недићу.

I.

Милан Недић је преузео власт у најтежем времену српске историје. Српски народ је имао много периода страха као мало који народ на свету. Сетимо се Косова, Арсенија Чарнојевића итд. Али оваквих страха није доживио никад. Територија му је била рашчечена и окупатори су се надметали који ће више јада Србима задати. Раније је увек био један непријатељ, сад неколико њих. Најбестијалнији у свему били су Хрвати под којима се нашло скоро половина Срба из раније Југославије.

Недић је преузео власт у само једном делу српског етничког подручја. У том делу имао је јако ограничену власт. Он је ипак учинио много за спас Српства. Не само у тој, "својој" области, већ свуда где Срби живе, уколико је то било могуће.

У самој Србији је народ био немиран, а окупатор најпре претио и после извршио ту паклену претњу: за сваког убијеног Немца убити 100 Срба. То је на више места извршено, нарочито у Крагујевцу, где је једног дана било стрељано 2300 Срба (међу њима много ђака) за 10 убијених и 26 рањених Немаца (за ове последње 50 Срба по Немцу). Званична верзија је о 7000 убијених Срба, али је она лажна. Интересантно је да је та верзија настала код југокомуниста, који на тај начин приказују немачке злочине троструким, а хрватске не дају ни да се спомену.

Тако је у Крагујевцу било 2300 убијених Срба, који ништа нису криви за настрадале Немце, по сразмери досад невиђеној у свету. Ни то није све: у Краљеву је било убијено не много мање, затим и многим осталим местима Србије. На хиљаде и хиљаде. Изгледало је да ће Срба нестати.

Недић је Немцима поднео оставку. Али на молбу виђених Срба и на претњу Немаца да ће одмазде бити још веће, повукао је оставку. Онда је учинио апел на народ који није остао без одјека.

Његова примарна улога спаса Српског народа ту се већ битно испољила. Десетине хиљада Срба, а можда и још више, спашена су његовим држањем. Он је молио Немце да њега убију као таоца а оставе друге невинне Србе у животу. Окупатор је био неумољив, али апели ђен. Недића на Србе имали су ипак неки успех.

У Србији је настала оскудица сваке врсте, јер су Немци опљачкали све залихе (хране, одеће, обуће итд.). Истини за вољу ваља рећи да то није чинила немачка солдатеска, већ немачка окупаторска власт, програмски и систематски. Она је, по наредби самог Хитлера, морала да казни Србе најстрашнијим мерама. И цело време рата, Хитлерово држање према Србима (које је раније ценио изнад сваког народа), било је непромењено и крајње непријатељско.

Недић је успео да, саветима и подвалама, сачува Србију од пуне глади. Послератне тврдње неких емиграната да у Србији за време рата није било глади лажне су и ја сам сам гладовао, мада сам имао велику плату (према другима) и продао плац у Београду, једино што сам имао. Како ли су тек други гладовали!

Недић је успео (а и одреди ђен. Михаиловића ту су били у помоћи) да се знатан део хране склони од Немаца и сачува за Србе. Велика је то његова заслуга.

II.

Према Србима ван његове тако бедне и мале Србије ђен. Недић није имао никакву власт. Па ипак, он је и њих спасавао, више него ико други.

Он је примао избегле Србе из окупираних делова Јужне Србије (укључујући и Лесковац и Врање итд.), са Косова, из Бачке итд. Нарочито из оног пакла и смрада што је звано "Независна држава Хрватска". Дневно су долазиле на стотине изнемоглих, изгладнелих, оголелих Срба и Српкиња, и њих је требало сместити, обући, нахранити. А ни домаћи нису имали некад ни најпотребније за живот. Примео је и неколико десетина хиљада Словенаца, које су Немци избацили са својих огњишта а Хрвати нису примили код себе.

Али главна му је брига била за Србе, који му, нажалост, великим делом (не сви ипак) нису били захвални. Ја сам лично слушао две Босанке како нападају и Недића и српску владу. Није им било лако, јер нису имале ништа, али да су остале где су биле изгубиле би и животе и децу своју.

Спасао је Недић на тај начин можда стотине хиљада Срба. Спасавао их је и на друге начине: тиме што је оружао (без одобрења Немаца и на свој велики ризик) српске четничке одреде да спасавају преостале Србе, специјално у Босни. Руља хрватска (католичка и муслиманска, нажалост често више муслиманска него католичка), убијала је Србе на буљуке и стављала на такве муке какве ни Турци нису практиковали. Срби су били освојили једном, под командом мајора Јездимира Дангића, једног од највећих хероја овога рата, добар део источне Босне и светили се ноторним разбојницима, али ипак не онако нехумано како су то чинили присташе "ндх". Једнога муслимана који је десетак Срба убио ударцем чекића у темен, натерали су да цео дан, одн. данима стоји на најживљем месту и сваких десет минута виче "живео краљ Петар". Он је то учинио, разуме се, докле га мештани, рођаци убијених нису такође убили. Такви су то били карактери!

Окупација није била дуга, јер су Немци издали строгу наредбу да се Срби повуку. Било је после одмазде над Србима, али још више страха и код муслимана и католика да се Срби опет однекуд не појаве.

Недић је и даље, без знања Немаца, наоружавао и снабдевао српске четничке снаге по Босни, Херцеговини, Старој Србији итд. То све спада у круг спасавања Срба. Није Недић то сам чинио, али заслуга највећа

припада њему. Његови органи на граници не само што нису чинили сметње да се муниција и материјал пренесе на другу страну, већ су то и повлађивали. Набављали су чак и превозна средства (чамце, кола итд.).

Недићева заслуга је ту неизмерна.

Свим овим крвавим обрачунима претходили су покушаји мирне заштите Срба. Она је делом успела била на Косову, где је Недић нашао старе пријатеље Арнауते који су настојали да умире побеснелу младост и великим делом успели.

На зверства Хрвата он је стално слао меморандуме и молбе команди окупиране Србије да се нешто предузме против тога. Ови су прихватили те жалбе и предлоге и са својим мишљењима слали у Берлин. Али су два фатална типа увек осујећивали икакву интервенцију Немаца: немачки посланик у Загребу Каше и министар спољних послова Рибентроп. А Хитлер није никако могао опростити Србима 27. март. И тако су због њега настрадале стотине хиљада Срба док су се виновници спасили авионима и подбадали на даље акте изазивања Немаца. Недић је, колико је могао, то неутралисао, али није могао потпуно.

Тек ваљда годину пред крај рата дошао је у Београд Херман Нојбахер, лични изасланик Хитлера и ранији градоначелник Беча, и успео је да одмазде великим делом осујети.

Ђенерал Недић је у току 1943, уз помоћ извесних добронамерних окупаторских органа спасао око 30.000 логораша Срба из логора смрти на Сајмишту, где се свакодневно умирало на стотине и хиљаде. Логораши су једног дана у крајњој беди и са душама у носу преведени у Београд, прихваћени и помогнути да преживе зло доба рата. Све су то били Срби из наказне државе хрватске. Свакако се многи од њих данас налазе у животу.

Било је много Срба у заробљеништву, немачком и италијанском. Они у Италији живели су одлично, далеко боље од нас у Србији. Они у Немачкој су гладовали, мада војници мање него официри (многи су војници били на сељачким домаћинствима, где се могло понешто и хране наћи). Па ипак ђенерал Недић је успео да добије одобрење да се тим заробљеницима

пошаље мало хране. Тиме је многу беду отклонио. Кад сам се нашао после рата у Швајцарској чуо сам често грдње против Недића, и то махом од официра, којима је можда живот спасао. Таква је људска захвалност!

Генерал Недић је спасавао и мртве Србе, ма колико парадоксално то звучало, такве мртве Србе до којих је Србима било исто толико стало као да су и живи. Ево примера:

У току 1942. генерал Недић је спасао свете мошти цара Лазара, цара Уроша и војводе Штиљановића, које су стотине година почивале у фрушкогорским манастирима.

Једног дана 1942. Недић је био обавештен од председника општине у Земуну Ханса Мозера, да су Хрвати избацили ове мошти из манастира и да су их чак и оскрnavили. Нудио је своју пуну услугу да се ове српске светиње спасу. Недић је одмах прихватио ову помоћ и тако су ове мошти немачким камионом и оружаном пратњом пренете у Београд и стављене у Саборну цркву, где се и сада налазе.

Генерал Недић је, као што смо већ рекли, учинио огромне услуге Србима у последњем рату, за који он ни најмање није крив. Да није било њега, српске жртве би се удостручиле, ако не и утростручиле. То "стоји", то је историјска истина, коју ништа не може демантовати. Мало је ко у стању да то тако сигурно зна као ми и ми категорички тврдимо да је Недић спасао од Српства све што се могло спасти, после толиких непромишљених аката и пре рата и у току рата.

III.

У улози и дејству генерала Недића у окупираној Србији интересантан је један напис који је изашао у минхенској "Искри" од 15. маја 1976, под насловом "Откупна жртва" од дра Ђоке Слијепчевића, који у главним деловима гласи:

. . Тешко се греше о генералу Милану Недићу они малоумни или свесно несавесни, који му приписују било славољубље било жељу за неком влашћу. Када је, због трагично драматичних околности, какве су тада биле у окупираној Србији, умољен и скоро присиљен да се стави на

чело поробљенога народа, генерал Недић је 2. септембра 1941. године, објаснио народу због чега он прима на себе тако тешки крст служења народу. Нешто мало пре тога њега је била задесила тешка породична несрећа: од експлозије у Смедереву погинуо му је јединац син ин он је, јунак какав је био, морао стегнути срце и свој очински бол подчинити народноме болу.

Обраћајући се народу, 2. септембра 1941. године, Недић је рекао: "Дошао сам на владу да спасем народ, да се међусобно не истерби; да завлада ред и мир, рад и братство; да сачекамо свршетак рата здружени под српским барјаком. Само слога Србина спасава. Шта ми можемо сада да учинимо! Ништа. Само себи зло. Ми смо зрно песка у узбурканом светском мору. Данас се врши обрачуни највећих сила света. Ту ми нити можемо помоћи нити одмоћи . . . Влада, која је израз воље српскога народа за живот и концентрацију његове националне снаге, неће допустити да рушилачки елементи, ма како се они звали, добију превагу и доведу земљу до анархије и пропасти. Она позива српски народ да јој у томе помогне, да из своје средине избаци све оне који му сметају, да се свом снагом посвети раду за обнову своје земље" ("Говори генерала Милана Недића, претседника српске владе", Београд 1943, стр. 16, 17).

Гласна брига и главни задатак и генерала Милана Недића, и свих оних који су му помагали, био је: спасавати српски народ од свих зала и невоља које су се биле сручиле на њега. Њему има да се захвали што је окупирана и осакаћена Србија могла постати збег прогоњенога српскога народа, његово уточиште и оаза мира где се могло предахнути и осетити братску руку и братску помоћ. Тачно је писао др М. Спалајковић: 'Србија је била на умору. Одјечи наше народне трагедије раздирали су нам душу као звуци звона на погребу најмилијега нам бића. Гриже савести и сузе плача сливале су се у једну неизмерну реку народнога очајања . . . Генерал Недић је спасао Србију од пропасти. Он је одбранио српски народ од комунистичког зла и националног расула. То је његова унутарња заслуга. Пред страним светом он је успео да издвоји српско име од безимених туђинских агената и домаћих грешника, због којих је Србија поднела толико невоља'. (На истоме месту, стр 9, 12).

Свој случај и мотиве свога 'доласка на власт', објаснио је генерал Недић, 8. новембра 1942. године, овако: 'Видео сам пред собом очигледну пропаст народа, обезглављеног, остављеног од његових званичних главешина, које су прво проузроковали његову велику несрећу, па га онда оставиле на бојном пољу. Ставио сам му се стога на чело да му помогнем и будем користан, јер ме је на то позивала дужност према Отаџбини'. (На истоме месту, стр. 154).

Вршећи своју дужност према Отаџбини генерал Милан Недић је мученички завршио живот. Силни овога света су га предали у руке убица, које нису знале ни за Бога ни за законе морала и правде. Спасилац стотине хиљада Срба, прогоњених и истребљиваних, принет је на жртву и тиме завршио свој земни пут . . ."

IV.

Не би се смела у овом делцу пренебрећи улога Недићева у спасавању Јевреја. Директно се то није могло радити, а још мање сумарно. Који би то покушао, прошао би горе него сами Јевреји.

Али се понекад јављала могућност да се помогне заобилазно појединцима и да се они спасу. Гдегод је могао и ту се Недић заузимао.

Ја знам лично два примера Недићевог ангажовања за спас два велика научника и универзитетска професора који су били осумњичени да су јеврејског порекла. Један је од њих био Георгије Острогорски, данас можда најпризнатији византолог света. Други је Александар Белић, претседник Српске краљевске академије наука, такође светски признати слависта. Он је имао два брата генерала са својим породицама. Од истраживања порекла Александра Белића зависило је много угледних лица у Србији.

И Универзитет се ангажовао у том послу свим својим ауторитетом, нарочито ректор Универзитета проф. Никола Поповић. Али без интензивне и ефикасне помоћи Недића тешко би се ишта постигло.

И код мене је долазила једна од ћерки ђенерала Белића, дипломирани студент, коју ја нисам познавао. Али ја нисам могао ништа учинити. Недић је, хвала Богу, спасао све њих.

Познати српски писац у слободном свету (родом из Црне Горе) Вукашин Перовић, изнео је у својој недавно издатој књижици "Шта хоће Српско народно претставништво? Прво отворено писмо" (1973) више примера заузимања Срба, специјално ђенерала Недића за Јевреје. Он ту између осталог пише (стр. 19 и следеће):

"Др Фридрих Попс, претседник београдске Јеврејске вероисповедне општине, стајао је током рата под заштитом ђенерала Недића, поред стотина Јевреја у Београду. Тако је провео рат и опет се нашао на свом месту после рата. Његов секретар инж. Морис Абинун, стајао је током рата под заштитом комунисте др Благоја Нешковића, коме је Абинун са своје стране служио као сарадник. Абинун је поседовао легитимацију Гестапоа и право на ношење оружја. Како је он до тога дошао његова је ствар. Да ли му је легитимацију издао Недић или ђенерал Данкелман, није од важности. Да је против њега био било ко од "сарадника" с окупатором у име владе "Народног спаса", Абинун не би био спасен. Он се слободно и данас шеће Београдом . . .

. . . Др Леон Којен, лекар-хирург, лични лекар краља Александра и хирург краљице Марије, нашао се једног дана, после слома Југославије у логору Бањици, свакако с неизвесном судбином. Влада Милана Недића је алармирала факторе на страни, да се др Леон Којен спасе. Умољена је краљица Марија у Лондону, да се заузме преко италијанске краљице Јелене код немачких власти. Интервизија је успела. Италијанска влада је једног дана упутила у споразуму с Немцима своја два официра, који су уручили др Којену пасош, да би се преко Италије, Швајцарске и Француске нашао у Лондону, где се придружио својој породици: сину Бати Којену и снахи Вукици Којен, иначе кћери ранијег министра и посланика Југославије у Москви, др Милана Гавриловића (садашњег претседника СНП). Породица Којен је провела рат у заветрини, да би одмах после устоличења Тита, изјавила лојалност маршалу Југославије и у друштву др Миленка Поповића, ранијег аташеа за штампу у Лисабону, и

још неким београдским Јеврејима, вратила у Београд, да би сви чланови породице постали одани активисте у новом режиму. Но као што је др Којен изразио захвалност краљици Марији што га је спасла и лично јој се захвалио кад се нашао у Лондону, тако је при крају баладе, изјавио жељу да пре напуштања Лондона учини опроштајну посету, тј. аудијенцију Краљици. Краљица је с индигнацијом одбила да му пружи руку. Тако се и овај случај сме да узме као прилог карактерологији оних, који се не усуђују да погледну себе, да би тим начином бежали од истине, или су и у овом случају људи поделили улоге? ..."

Вукашин Перовић наводи још многе случајеве спасавања Јевреја за време рата од стране Срба и Немаца, на разне, једва објашњиве начине, па закључује:

"Недићева влада са свим својим апаратом знала је за све ове марифетлуке предузимане током рата. Она је била немоћна онде где су Немци на ствари гледали својим очима, док чак на неким местима није хтела да иступа. Зар би се јеврејске породице Сташе Винавера, Корницера-Зрнића и др. одржале током рата да им није пружао заштиту ђенерал Недић?"

V.

О држању Срба и Хрвата према Јеврејима у последњем рату биће више говора у мојој књизи "Срби и Јевреји" која треба да изађе из штампе крајем 1976, опет у Аустралији мада у другој штампарији. Овде само оно што се односи на ђенерала Недића директно и што већим делом није ушло у ту књигу.

И међународни јеврејски кругови су такорећи званично и "у пуној форми" признали да за време окупације Србије у Другом светском рату српске руке нису биле упрљане крвљу Јевреја, да су их они чак штитили. Тако је у Лондону изашла после рата једна књижица о судбини Јевреја под трећим Рајхом. Она је изашла на свим језицима, канда првобитно на енглеском. Ја имам италијански превод (26), где стоји: "Нарочито ужасно

беше гоњење Јевреја у окупираној Србији и такозваној независној Хрватској делима усташких банди . . .".

Даље стоји да су формације Гестапоа саме у престоници вршиле прогоне, јер "псеудо влада генерала Недића беше принуђена притиском јавног мњења да заузме једно у суштини повољно држање према прогоњеним".

Ово је драгоцено признање најкомпетентнијих јеврејских кругова у свету о држању Срба према прогоњеним Јеврејима. Само није истина да је Недић био принуђен да тако поступа. Он је био пун репрезентант општег српског става, који није дозволио никакве прогоне Јевреја од стране народа српског. Баш је Недић то изречно одбио Немцима и ови му то никад опростили нису.

Затим у књизи стоји изречно: "После инвазије (Немаца, ЛМК) саме поједине српске власти су чиниле све што су могле да спасу неке Јевреје од беса нацистичког; али нису могле много да учине . . ." И то је драгоцено признање Србима који су сами били стављени под најтежу тортуру, чак и српским властима, које би биле сместа осуђене на смрт да су Немци дознали за њихову протекцију Јевреја.

Сад писац прелази на Хрватску, и каже (с. 23): "У Загребу почеше усташа са избацивањем жидова из њихових кућа. Са одвратним цинизмом Павелић их је упозорио да треба да се науче да живе на 'слободном зраку', а усташки лист који је репродуковао факсимил ове поглавникове наредбе није се стидео да уз њу дода као коментар једну велику фотографију заносног хрватског пејсажа. После ових гестова и аката рафинираног садизма убрзо је следовала уобичајена гадна одисеја затвора у масама, депортација, масакра (покоља), осуда на тиху смрт у логорима обавезног рада, или на возовима.

Довољно је навести неке примере. Неколико хиљада жидова је депортирано из Загреба на један далматински оток да раде у сланицима. За мало недеља, глад и најтежи рад су пожњели толике жртве да су надживеле само неке стотине несрећника. Тада је острво прешло под контролу италијанских окупационих трупа, и онда — пошто су се бојали

да Италијани не би одобрили овако одвратну бруталност — преживели Јевреји из Загреба су натоварени у теретне вагоне прописно забрављене (запечаћене), да би у Пољској обављали ратне послове. Али, чим је стигао у Загреб, пломбирани вагон је био неколико дана званично 'заборављен' на једном мртвом колосеку — док напослетку нису смрад лешина и јаук малобројних преосталих навеле исте усташке власти да вагоне отпечате.

СРПСКА ЕМИГРАЦИЈА И ЂЕНЕРАЛ МИЛАН НЕДИЋ

I.

Првих година иза рата било је сасвим непопуларно писати нешто у корист ђен. Милана Недића. Напротив, и у новинама и у књигама врвеле су грдње на њега. Два ранија пуковника, иначе одлични официри и Срби, написали су читаве књиге против њега. Као да је то најглавнија брига Срба. Ретко се ко усуђивао да га узме у одбрану. Једном, чак протествовали су неки "Срби" (мислим у Чикагу, свакако у САД) што се даје јаван парастос у цркви за ђенерала Недића. Ни мртвоме му нису смели помен учинити. И то су били махом југоофицири који су ово спречавали.

Ја се не сећам више свих детаља, али знам да сам врло оштро реаговао преко новина и ствар разматрао и са литургичне стране. Прота Стева Простран, парох у Ђолијету код Чикага, мој мало старији школски друг из гимназије и семинарије задарске, честитао ми је на правилном литургиском проматрању ствари. Он рече, и правилно рече, да је мој отац, који је био не само врло школован свештеник (задарска богословија после пуне класичне гимназије), већ и јак ерудиј, — то мени у детињству утувио. Основна моја тврдња је била та, да нико ко даје парастос не мора ни да каже презиме и даље податке о умрломе, већ је доста рећи напр. "усопшаго раба Божјега Милана". Ко ме се не допада, нека иде из цркве. Тада је, чини ми се (ја све више губим памћење, а давно је то и било), и сам свештеник био против тога да се одржи парастос!

После су се ствари сасвим измениле: не само да није било у моди нападати Недића, већ мало по мало почеше да га бране и они од којих је очекиван напад. То ће се видети из даљих излагања. Данас већ одбрана

Недића, чак и његово величање, спада у свакодневну појаву и нико се против тога више не буни. Недић је у емиграцији потпуно рехабилитиран и његово упоређење са Дражом свакодневна је појава.

У земљи, разуме се, нико не може да хвали Недића, као што не сме да хвали ни ђенерала Михаиловића. Али тамо није прави одјек народа. Ђенерала Недића, мрвог, очекују бољи дани. "Време ради за њега".

На пуковничке нападе на ђенерала Недића у засебним књигама појавиле су се и друге књиге од лица врло блиских Недићу које су га узела у одбрану. Те су књиге биле и објективније и ближе истини. То су књиге Станислава Кракова, некадашњег активног официра а после одличног публицисте и рођака Недићевог (ово спомињем да се види да је тако био боље упућен у ствари). Он је написао две велике књиге у одбрану Недића, већином документоване. Други је његов сарадник у Српској народној стражи мајор Петар Мартиновић-Бајица, чија је књига изашла пре Краковљевих и изазвала не малу сензацију. Тада је требало куражи па узети у одбрану Милана Недића. Није ни мајор Бајица био лишен непријатности.

Специјалну пажњу заслужује књига Бошка Н. Костића, публицисте, из које ћемо и ми понешто узети. Почели су онда и понеки новински чланци да се добро и поштено изражавају о Недићевој делатности у току Другог светског рата. Испочетка су примани са негодовањем, после са равнодушношћу, најпосле са одобравањем. Нема никога више који се усуђује да јавно напада Недића и његово држање за време рата (сем, можда, у пашквилама). Озбиљна штампа није га никад ни критиковала.

Томе су, несумњиво највише допринеле многе и све чешће изјаве компетентних личности које нису нимало биле наклоњене ђенералу Недићу.

II.

Већ за време трајања Другог светског рата највиши претставници Срба у емиграцији почели су да увиђају ко је био Милан Недић и коме је он служио. Прво време и дуго још, емигрантска влада је у својим емисијама

стављала Недића упоредо са Павелићем и нападала га у скоро свакој емисији. То му је код Немаца јачало углед, али код Срба који су једино слушали радио Лондон, стварало дезоријентацију, неповерење, непослушност према Генералу и тиме самим изазив на реакције Немаца. Бедна су та времена била и за нас Србе у земљи неутешна.

Сад су се (после рата) појавили докази да су и за време самога рата најмеродавнији кругови избеглих Срба увидели шта је Недић. Ево једног еклатантног доказа:

Последњи претседник југословенске владе у емиграцији др Божидар Пурић је у Американском Србобрану од 4. јуна 1973. приказао књигу Косте Ст. Павловића "Разговори са Слободаном Јовановићем". Један његов пасус (Пурићев) у листу гласи:

Књига почиње вешћу да је совјетски државни тужилац при Нирнбершком суду изнео саслушање генерала Недића, који је тих дана био убијен, да је био посредник генерала Михаиловића и Немаца, да је образовао своју Српску владу са знањем и одобрењем владе Краља Петра у Лондону, чиме би као доказао да је и Влада у Лондону сарађивала са непријатељем. Јовановић је писао претседнику Нирнбершког суда да Југословенска влада никад није била ни у каквој вези са Недићем и да га је ражаловала, чим је саставио владу под немачком окупацијом. Међутим, избеглице из земље причале су чуда о Недићевом спасавању Срба и његовом великом угледу у земљи. Тих дана Професор ми рече скоро љутито и са извесном иронијом: "Господине Пурићу, од сада морамо да из основа мењамо мишљење о Недићу", као да сам га ја ражаловао. Сећам се одговора да никад нисам сматрао српске генерале издајцима, него само понеке будалама у политици, а Недић је и то избегао"

Значи да Недић није био ни "будала у политици", да је своју политику за време рата добро водио.

Божидар Пурић је и иначе, у више наврата, узимао у заштиту Милана Недића. Сећам се пре неколико година била је једна Дражина прослава у Чикагу. Божидар Пурић је рекао (ја нисам сачувао директне речи, али углавном) ово: "Сетимо се још једног мученика, који је за исту целу живот

жртвовао, ђенерала Милана Недића!" Било је аплауза а о негодовању није допрла нека вест до нас.

Ту недавно је (пре 4 годнна) др Божидар Пурић у Американском Србобрану од 12. новембра 1971. писао, приказујући књигу Ратка Парезанина о Димитрију Љотићу ово:

"За Недића и Љотића једини програм беше сачувати српски народ од биолошког истребљења. Примили су братски српске избеглице из Хрватске и Босне, као и Хрвате и Словенце који су морали бежати из своје земље. Па не само да су обилато помагали пакетима хране српске заробљенике у Немачкој, него су и српским устаницима у Босни успевали да добаце оружје и муницију ...

На све то лондонске политичке избегле владе избезумљено су сваког дана преко енглеске радио станице клеветале Недића и Љотића као издајнике и сараднике са Немачком, позивали голоруки народ на борбу не само против Немаца, него и против "домаћих издајника". Увели и слово "З" као да су желеле да ником у земљи не остане трага кад се они са савезницима буду вратили да преузму власт у своје руке".

Јаче и лепше се то није могло изразити. Ту је др Пурић неоспорно алудирао на емигрантске "вође", који су за време рата палили пожаре у земљи и такорећи терали на ломачу родољубиве Србе, а оне који им се нису хтели повиновати одредили за слово "З". Добро је што то прво наводи др Пурић, јер би свакога другога могло још увек да погоди слово "З". Њега то не може.

Не треба заборавити (а многи то, можда, и не знају) да је др Божидар Пурић био неко време претседник избегличке владе у егзилу и да је дао оставку што није хтео да жртвује (отпусти из владе) ђенерала Михаиловића на захтев Черчила. Па он опет Недића изједначује са Дражом.

III.

Велику сензацију у своје време и нагли преокрет у држању емиграната унапред опредељених против Недића учинили су списи Адама

Прибићевића. Специјално овај његов став: "Ја бих могао да дам свој живот за мој народ. Али не могу и свој образ. Милан Недић је дао и свој образ и осветлио га".

Ја не знам тачан извор овог написа Адамовог али он није ни најмање сумњив. Ја га само преносим из друге руке. То треба да је написао Адам Прибићевић у "Американском Србобрану", како саопштава Михајло Ј. Томић у Билтену Српског национално-културног клуба у Швајцарској, број 67 за април 1973. Нико то није могао да изрази ни лепше ни ауторитативније од Адама Прибићевића, који је био у Србији за време рата али је припадао покрету отпора Драже Михаиловића као један од главних саветодаваца ђенерала Драже. Он би имао разлога да се више не говори о Милану Недићу, или да се говори са ниподаштавањем, и са презиром. Он говори са признањем, са дивљењем, са ентузиазмом.

Адам Прибићевић, чијем се родољубљу и херојству дивила сва светска штампа још 1908, за време тзв. Велеиздајничке парнице у Загребу, где је он био на челу 53 оптужена Србина за "велеиздају", који је после ослобођења отишао на Косово као обичан земљорадник, који је за време последњег рата био један од мотора Покрета ђенерала Михаиловића признаје ђенералу Недићу својства која самоме њему недостају. То је, разуме се, само велики Адам био у стању.

Много жалим што г. ппук. Томић није навео тачан број и датум "Американског Србобрана" у коме је то А. Прибићевић написао. Официри, које је сила прилика навела сад да буду писци, неки међу њима ваљани писци (у те спада и потпретседник нашег клуба у Швајцарској г. Михајло Томић) не знају модусе цитирања. Ја сам о томе много пута писао, а и из цитата мојих многобројних дела могу то да виде, али поступају и даље дилетантски. Тиме обезвређују цитате и овима се не може поклонити пуна вера. Ово сам морао овде да напишем, јер не знам да ли ћу икад више имати прилике да то кажем.

IV.

Још већу сензацију произвели су скорашњи написи Радоја Л. Кнежевића у Гласу канадских Срба с почетка 1971. (пре равно пет година)

Проф. Радоје Л. Кнежевић, који је за време рата био члан избегличке Југословенске владе, имао је у својим рукама документе о држању владе Србије под Окупацијом. Он је узео једну поштену и патриотску дужност да ствари истинито прикаже. Говорећи о одлукама Недићеве владе пребегле у Тирол пред крај рата²), осврнуо се на њену претходну делатност, па и делатност Комесарске управе која је предходила влади ђенерала Недића. У почетку својих излагања он каже:

"После краткотрајног Априлског рата 1941 године, у Београду је по тражењу Немаца установљена 30. априла тзв. Комесарска управа, с Миланом Аћимовићем на челу. Чланови њени били су угледни људи из више-мање свих српских политичких група. То је било једно чисто административно тело. Крајем августа указала се, по мишљењу окупатора, потреба за једним ауторитативнијим телом. Тако је 29 августа 1941 образована тзв. Српска влада, с Миланом Недићем на челу. Она је углавном била састављена од неколико ђенерала и претставника покрета "Збор". Недићева влада управљала је пословима све до првих дана октобра 1944, — све док Совјетска војска није дошла такорећи надомак Београда. Недић се носио мишљу да са својим министрима оде у Словеначку, на Блед, тј. да остане на територији Југославије. Нојбахер, претставник Рајха, саопштио му је да треба да пређу у Аустрију, као "гости Рајха". Недић је напустио Београд у подне 6 октобра 1944 године.

Седиште Недићеве Српске владе било је у једном хотелу у Кицбихелу (Kitzbühel), у Тиролу, 450 км југозападно од Беча. Потписани је имао прилике да прочита записнике њених састанака и извесна документа у вези с њеним радом. Тим документима недостајао је записник прве седнице. . .

Познато је да су Недића и део његових министара савезничке војне власти предале Титу. Њихов крај био је трагичан и незаслужен . . ."

Р. Кнежевић је написао више чланака о ђен. Недићу и изнео више доказа из прочитаних докумената. Сећам се да је Кнежевић више пута наглашавао да Недић није хтео ни под какву цену, чак ни симболично, да шаље и најмању трупу на источни фронт (у рат против Совјета), мада су

Немци на томе више пута инсистирали и то сматрали као знак лојалности. — На једној од првих седница Министарског савета у Аустрији ђенерал Недић је саопштио како је молио Нојбахера "да се пусте на слободу Патријарх и др Николај, и да је овај са тим сагласан, изјављујући да ће их он лично сместити између Горице и Трста".

V.

Бошко Н. Костић објавио је и нека саопштења проф. Мирка М. Косића, који је цео рат провео у Београду, а после рата нашао се у емиграцији. Он је био тесан сарадник почившег ђенерала Недића. Ми ћемо дословно пренети све што је писао Бошко Костић, јер је то непосредније. На страни 83 своје књиге о Недићу он пише⁶):

"Свакако да је од значаја и интереса, да објавимо и нека места из писма пок. др Мирка М. Косића, професора универзитета, члана Главног одбора Радикалне странке и Гувернера Народне банке, које је упутио познатом америчком адвокату Ђорђу Радину и великом српском родољубу, сараднику и интимном пријатељу професора Михаила Пупина и владике др Николаја Велимировића. Господина Ђорђа Радина је веома потресала несрећа српског народа и он је после рата скупљао документацију о приликама у Југославији, а нарочито у окупираној Србији.

Господин Ђ. Радин је био љубазан, да дозволи да ова места из писма пок. др Мирка М. Косића, писаног 1 октобра 1951, овде објавимо:

"Недић и Љотић нису знали ни речи немачки. Они су били обојица изразити франкофили . . . Немци су чинили притисак на Љотића и Недића да дају бар једну чету, ако не цео батаљон, Српског добровољачког корпуса или Српске државне страже за Источни фронт, тако да би Срби барем симболично учествовали у Хитлеровој борби за "Нову Европу" против бољшевика. Али они су одбили изјављујући да је њихова домовина савезник Совјетске Русије. Љотићевци и Недић нису били за Немце већ су безусловно били против победе комунизма јер су знали да ће то значити крај наше народне слободе и слободе уопште . . ."

На писмено питање др М. Косићу: "да ли су Недић и Љотић знали да др Мирко М. Косић и његови сарадници у Народној банци у окупираном Београду финансирају српске четнике у њиховом ратовању против Немаца?"

Др Мирко М. Косић писмено одговара: "да су Недић и Љотић били потпуно упознати са таквим тајним финансирањем ..."

У Београду је било познато да је Народна банка, односно како пише др М. Косић: ". . . ја сам 1943—44 дотурио генералу Дражи — уз ризик своје главе и глава мојих честитих сарадника Србијанаца и Војвођана подједнако — укупно 1.200 милиона динара, 130 бруто килограма злата и мноштво валуте . . ." (Мирко М. Косић: "Зар опет по старом", стр. 32 штампано 1949).

Бошко Костић (који ми није род иако се Костић зове и лепо пише) навео је у својој књижици о Недићу (с. 86) неколико дивотних реченица дра Мирослава Спалајковића о њему. Спалајковић је био истакнути српски дипломата у Краљевини Србији, један од највернијих сарадника Николе Пашића. Он је цело време последњег рата провео у Србији и саветовао и храбрио Недића да истраје у своме трновитом послу. Он је казао, према Б. Костићу, који не наводи извор, ово:

"Суд историје ће утврдити да су време у коме је генерал Недић живео и средина у којој је деловао показати и доказати, да је његово место у пантеону наших националних хероја. Недић ће се у историји српског народа славити као велики народни вођа и још више као велики човек из народа".

И Спалајковић је благовремено емигрирао из земље и живео, ако се не варам, у Паризу (где је студирао).

VI.

У својој архиви нашао сам копију једног чланка који сам давно писао и публикувао (кад се још нису стављале тачке изнад редних бројева). Не знам где сам га публикувао, али мислим јамачно у Канадском Србобрану. Ставио сам поред свог имена и раније занимање као професора Јавног

права на Универзитету, чим сам сигурно хтео нагласити да ствар расправљам стручно-правнички. Наслов чланка је гласио: ФУНКЦИЈА МИЛАНА НЕДИЋА У ПОСЛЕДЊЕМ РАТУ. Овде га преносим у целини као још један доказ да се и како се писало о српској емиграцији о блаженопочившем Милану Недићу:

Ја говорим овде о функцији, не о делатности или држању ђенерала Милана Недића у Другом светском рату. Он није обављао приватне послове, већ је вршио јавну дужност, поверену му функцију. Вршио ју је за друге, за Србе, за Српство. И вршио ју је часно, достојно витеза, какав је увек био.

Његово пословање за време Рата, преузимање речене функције и њено вршење, није било свуда једнако примљено и једнако цењено. Па и данас још има размимоилажења у оцени његовог рада, чују се каткад и критички гласови, мада они све више умукују пред разумевањем и похвалом става Недићевог у последњем рату. У земљи, у Србији и свим крајевима где Срби живе, Недић се сматра за највећу националну фигуру последњег рата. И што време даље одмиче, све та фигура постаје све већа и светлија. Не само његово несебично и скроз патриотско држање допринело је томе (држање које се све објективније цени што време даље пролази), него и његов трагични а тако витешки крај томе је много допринео. Без увеличавања се може рећи да је у целом Српству Недић пребацио у очима народа све друге, велике и мале, српске вође и патриоте из последњег рата. Народ греша у моментима, можда онда кад најмање има права да греша, али не греша кад образује историјска мерила и кад доноси дефинитиван суд, онда кад мирно расуђује и кад временски размак разбије предрасуде и субјективности, кад пружи могућност истински сталоженог и непристрасног оцењивања.

Али још увек није популарно хвалити Милана Недића, најмање је то популарно у емиграцији. Они који то чине, служе истини и заслужују пуну пажњу, чак и пуну захвалност патриотских Срба. То заслужује нарочито г. мајор Петар Мартиновић, потомак породице која је навише прослављена у најбољем делу српске књижевности, у Горском Вијенцу. И

ја му радо пружам овај мали прилог, верујући да ћу се њиме одужити у првом реду својој савести, а затим и истини.

(Из овога ми изгледа да сам ја оригинал чланка послао био мајору Мартиновићу за неку његову нову књигу о Недићу. То ми сад изгледа све вероватније — ово domeћем у коректури, — али је онда овај чланак био потпуно непознат емигрантској публици, јер збирка мајора Бајице није изашла, и тим је потребније да се овде ин екстензо наведе. То је било мишљење једног врло активног српског писца пре једно 20 година. Да наставим даље са садржином чланка).

Са разних тачака се може посматрати и ценити рад Недићев у рату. Ја ћу га овде размотрити прво са правне тачке гледишта, онда са политичке, тј. националнополитичке.

Са правне тачке гледишта поставља се питање да ли је уопште на окупираној територији била потребна домаћа власт, да ли је била потребна, да ли је била обавезна. Ја не знам у поједностима међународно-правне прописе (за случај нужде, могу, разуме се, да их проучим, али то захтева доста времена), али ми је позната обавеза окупатора да администрацију земље мора да повери и даље домаћим органима. Из те обавезе окупатора проистиче право окупираних лица да имају своју администрацију али и дужност погодних лица да се тих функција приме. Која су то погодна лица? Она која прими и окупатор и народ.

Међународни поредак је мислио и на локалне и на централне власти. Управо, оне прве морају да проистичу из ових последњих. Ако би окупатор свуда постављао све јавне органе, не би било никакве кохезије и никаквог јединства управе. Месни команданти би, сваки за свој рејон (или окружни команданти), образовали поједине власти које би често ишле у раскорак. Зато се окупатор има најпре да постара да установи, колико је то могуће, централну власт домаћих органа у окупираној држави, а ова ће вршити даљу организацију, сагласно са жељама и интересима окупатора. Разуме се да овај, као победник, неће никад да своје интересе потчини интересима народа који је освојио. Али ни домаћа власт неће никад сарађивати са окупатором ако овај не пружи и народу извесне користи.

Ако то не учини, он ће морати да влада сам „преко својих „гувермана и генерал-гувермана“ итсл. Тако је било у Пољској, где немачки окупатор није хтео да образује управу од домаћих елемената. (А није истина да он није нашао био довољно лица за то; она би се наша, итекако. Патриота има свуда). Крајем јуна 1941, постало је јасно зашто Немци нису хтели да образују управу Пољске, они су помишљали на рат са Русима, и сва војска је имала да се креће преко пољске територије, где би домаће власти могле лако да организују или бар да олакшају саботажу.

У свим другим окупираним пределима, Немци су имали домаћу централну власт: у Француској, у Белгији, у Холандији, у Норвешкој итд. Али у Југославији је постојала једна особеиост која је била противна Међународном праву. Окупатор је поделио земљу између више држава и све уступљене територије признао овим државама дефинитивно. То није смео да чини; то је посао међународне конференције за мир, на којој Југославија мора да буде заступљена. То је посао који се врши после дефинитивно завршеног рата. А окупатор, који у овом рату није био дефинитивни победник, све је ово унапред есконтирао. Он је тиме повредио пропис Међународног права. Ово је требало нарочито нагласити да се види једна конзеквенција које нису многи свесни (а можда и нико). Из горњих излагања излази да је окупатор морао да образује у Београду централну грађанску власт за целу територију раније Југославије. Из тога произлази даље да је само грађанска власт образована у Београду легитимна а све друге, у било којим деловима земље (у Хрватској, у Словенији, у Македонији, на Косову, у Црној Гори итд.) да су нелегалне. Титулари свих ових звања независних од Београда имали су после рата да буду изведени пред суд јер су вршили радње противно правном поретку. Органи власти у Београду и зависни од њега, нису имали да одговарају ни пред ким, јер су поступали саобразно правном поретку.

То не значи да су сви органи окупаторске управе у Београду и они под њим били патриоте, а други да то нису били. Не, патриотизам се индивидуално цени, а не на основу правног поретка, али правно овако ствари стоје. Из чега произлази да се ђенерал Недић, примивши функције од окупатора, кретао на правном терену. Он је имао да управља целом Југославијом. Ако су то окупатори спречили, није његова кривица. Он

није дошао у сукоб са својом заклетвом (док су дошли у сукоб сви они који су служили окупатора независно од Београда).

Ђенерал Недић се могао примити поверене му функције али није морао. Нигде није стојало да то он мора бити, да мора уопште бити неки ђенерал или томе слично. Зато се може и са политичког гледишта оцењивати и пријем и вршење његове дужности за време окупације. О томе ће други писати, а већ су и писали.

Ја, који сам био комесар Министарства саобраћаја, прва два месеца окупације и који сам дао оставку давно пре него се и појавила била мисао да се улога повери Милану Недићу, знам из прве руке намере окупатора. Пред мојим ушима је говорио држ. саветник др. Турнер да Немачка неће ни једног војника више држати у Србији него је било предвиђено (после је било јасно да је то због похода на Русију); ако Срби неће да образују своју управу, казао је др. Турнер, онда не преостаје ништа друго него поделити Србију на четири окупатора: Хрватску, Мађарску, Румунију и Бугареку. Није др Турнер ниједном речју ставио у изглед Србији нека преимућства ако образује своју власт, већ је претио ако она то не учини. Уопште је поступао бахато, надмено, победнички, како је то само Немац у стању.

Који би српски патриота дозволио да се и тај мали остатак Србије рашчереци и да бар још један милион Срба буде убијен а сви заједно гоњени и мрцварени? Кад је мени постављено питање да се примим комесарства, ја сам проклињао мајку која ме родила и све сам покушао да склоним друге на то, али нисам смео да то одбијем. Јер ми мој патриотизам није то дозвољавао. У рату је најлакше било бринути само за себе и своју породицу.

Није се радило само о васпостави администрације у Србији, а тиме запослење чиновника, исплате пензија, функционисања саобраћајних средстава итд., већ је главни задатак те управе постао (мада се он напред није могао да предвиди) спасавање одбеглих Срба из оног ругла од државе "НДХ", затим из Мађарске, Арбаније, Бугарске итд. Најмање је пола милиона лица спашено, који би сигурно страдали да није било уточиште у Србији, а и онај остатак се одржао великим делом помоћу Србије. Женама

заробљеника исплаћивана је њихова плата па макар не били из Србије (то није нико питао), а њима самима, заробљеницима, слати су пакети, кад ми нисмо имали у самој земљи ни сто грама хлеба на дан!

Ово нарочито наглашавам што има још и данас бивших заробљеника који нападају ђенерала Недића и сматрају га окупаторском креатуром, а њему могу да захвале да су им породице сачуване. Имао сам прилике за време рата да чујем једну избеглу Босанку, која се бавила црном берзом у Србији (најмање јој се то може замерити, јер се од нечега морало да живи) како грди Недића и цивилну управу Србије, грди их као издајнице, а само њима има да захвали живот!

Таква је људска незахвалност, али она није трајна. Дођу људи напослетку себи, као што су и данас већином дошли у погледу Недића.

За разлику од комесаријата који су претходили влади ђен. Недића, он је установио био министарства. Ја мислим да је то била грешка, али је то ситна грешка, чисто формална. Назив комесаријат има много више смисла и више одговара стварним односима.

Ђенералу Недићу се замера што је образовао био и војне контингенте. Уколико се радило о одржању реда, о жандармерији, он је на то био потпуно овлашћен истим међународним поретком. А уколико је то било политички мудро и оправдано, ја ћу се позвати на самог хрватског лидера дра Мачка, који тврди да је Недићу било успело да очисти Србију од комуниста. Ови су напослетку ипак дошли, то је тачно. Али да нису својевремено били очишћени из Србије, опет би пола милиона Срба било мање.

Имао је несумњиво пок. ђенерал Недић и других грешака тактичке природе; он је, по мом мишљењу, говорио више него је било потребно, али нема човека који не греша. Посматрана као целина, функција ђенерала Недића у окупираној Србији, била је условљена и мотивисана најнесебичнијим патриотизмом, била је и морално и родољубиво на највишој висини, била је узвишена и витешка. Милан Недић, који је у том рату изгубио и сина јединца, и омиленог брата арм. ђенерала Милутина Недића, био је потпуно свестан да он лично мора само да изгуби, а никако

да добије, па макар како се рат свршио. Он је у том погледу претстављао узвишену трагичну фигуру, коју би могао да овековечи само један Еврипид или Софокле. Ја се само клањам његовој сени, наслућујући његову огромну величину, коју ће у пуном опсегу и најмеродавнијој форми тек даље потомство моћи да процени. Ја увиђам само оно што већина данашњих Срба увиђа, а што само ми у слободном свету смемо да кажемо:

Помало је таквијех витеза,
Ко што бјеше Недићу Милане.

Нека му је слава, част и светао помен вазда у српском народу!

VII.

Један од најбољих српских журналиста у иностранству Ратко Парежанин, уредник "Искре", органа "Збора", који излази у Минхену, написао је безброј чланака и неколико засебних дела о стању у Србији за време последњег рата. Он махом доноси запажања из прве руке, јер је врло активно учествовао у јавним збивањима тада окупиране Србије, па је чак слан у мисији у Црну Гору итд. За нас је од особитог значаја за тему коју обрађујемо, књига о Другом светском рату. Из ње ћемо изнети неке ставове важније за нашу тему. Тако на страни 339 и даље књиге под ²²⁾ пише:

"Суштина Недићеве политике у окупираној Србији била је у овоме:

Рат ће трајати дуго. Једини начин да се српски народ, под околностима у којима се нашао, одржи јесте да се успостави ред и мир у окупираној Србији. Окупатор ће једнога дана морати да оде. Срби га данас не могу отерати нити допринети његовом одласку. Не сме се допустити комунистима у Србији да стварањем нереда себе ојачавају, а народ српски у све тежи положај бацају.

Од првога дана Недићеве владе тежило се споразуму са четницима Драже Михаиловића. Недић их је, у споразуму са Љотићем, помагао новцем, оружјем, интервенцијама код Немаца кадгод је то било могуће. Молио је четнике да не руше власт и ред у земљи које он држи и ствара.

Поручивао је Дражи Михаиловићу да нема потребе да руши његову власт у земљи, јер је он спреман свакога тренутка уступити своје место њему или оном лицу које он одреди. Недић је без престанка био свом душом одан српском народу и Краљу Петру II, по својим осећањима био је на страни западних савезника, али је сматрао као своју свету дужност, као нешто најпрече и најважније, очувати српски народ од биолошког истребљења, нарочито после већ поднетих жртава које су до тада износиле више стотина хиљада мртвих. Кратко речено, Недић се у овим претешким часовима руководио животним интересима свога народа, реално процењујући ситуацију у којој се српски народ тада налазио. У Недићевој Србији нашло је уточиште око 500.000 Срба из крајева изван окупиране Србије, око 30.000 Словенаца* и изван број Хрвата.

У "Заложби обзорја", Марибор, 1967. године, изашла је позамашна књига под насловом "Словенски изгнаници в Србији 1941—1945" из пера Франа Роша. На много страна ове књиге Рош описује како је српски народ из Србије, и грађанин и сељак, примио братски избеглички Словенце, и давао им кров над главом и помагао их у сваком погледу све до краја рата кад су се могли вратити у свој завичај. Али, по извесним нападима и клеветам против генерала Недића и четника — истоветним оним комунистичким — види се да је и Фран Рош партизан — комуниста. По комунистима никад Словенци не би могли наћи мирно склониште у окупираној Србији, Генерал Недић и народ Шумадије, који је великим делом стајао иза Драже Михаиловића, остварили су претпоставке да Словенци у Другом светском рату нађу у Србији своју домовину, а главна од тих претпоставки била је да нису дали да комунисти овде дођу до израза. У Павелићевој Хрватској нису Словенци прошли као у Србији — каже Рош, мада су се немачке власти биле договориле са Павелићевом владом да и Хрватска прими десетине хиљада Словенаца и то тако да они долазе на место Срба које би усташе протерале у Србију. Усташе су претпоставиле да Србе једноставно ликвидирају, а отказали су нацистима уговор о пријему Словенаца, па су ови решили да их пребаце у Пољску и Шлезују. Рош каже и то да је оним словеначким избеглицама, које су се затекле у Хрватској, било "мање пријатно" но онима које је прихватила Србија!

У Србији је тада смештено и око 80.000 српске деце, махом сирочади, чији су родитељи били побијени или одведени у логоре. А у каквој се смртној опасности налазила Србија, кад је Недић дошао за председника владе, може нам посведочити и ово: приликом Недићеве посете Хитлеру, овај је Недићу рекао: "Био сам решио да уништим српски народ. Да то решење није и изведено, има се захвалити само Вашој акцији. Изгледа ми да би поново могло да дође до догађаја какви су претходили Вашој влади. Дође ли пак до тога, да знате, једном сам опростио, али други пут нећу опростити". Ово је Хитлер изговорио с повишеним тоном, са таквом претњом, да је Недић — причао је по повратку из Берлина својим пријатељима — видео коначну гробницу свога народа, не буде ли се он, бар главним својим делом, држао реда и мира, оне линије коју је Недић, са својим људима, засновао, проповедао и заступао.

Свестан опасности која прети од стране Хитлера који је још тада био у пуној моћи, генерал Недић упутио је 23. септембра (1943) проглас српском народу у коме је рекао ово:

"Браћо Срби и сестре Српкиње,

Прошло је више од две године откако српски народ крваво плаћа погрешке оних, који су га гурнули у рат не ради наших већ ради туђих интереса. Две године су се навршиле откако сам се ја ставио на чело српског народа у овом најтежем поглављу његове историје. Обезглављени и пометени српски народ ја сам повео путем који га једино може спасти од оног најгорег, — његове потпуне пропасти.

Мој задатак није био ни мало лак. Али нема те жртве коју ја не бих поднео, када је у питању не само интерес српског народа, већ и један једини живот српски. Да бих животе српске обезбедио, ја сам од народа захтевао мир, ред и рад. И српски народ ме је огромном већином својом послушао. Хвала му!

Хвала ти, народе српски, не мене ради, већ тебе самог и твоје будућности ради. Да си ме до краја послушао, да није било оних који су те одвраћали са пута којим сам те повео, жртве и патње твоје биле би далеко

мање. Многи живот српски био би сачуван, многа невина крв српска не би била проливена.

Све своје знање и целокупно искуство свога дугог живота ја сам ставио у службу интереса српског народа. Та служба за мене је света служба, она је моја молитва Богу. . . "

Мислећи свакако на претње које је чуо од Хитлера, Недић каже:

"Данас, више него икада раније, ја сам уверен да је једини пут твога спасења пут којим сам те ја повео — пут мира и народне слоге. На томе путу очекује те лепша будућност . . . "

Недић и у овој прилици скреће пажњу нарочито на "мрачне силе", па каже: "Знам да ће мрачне силе, које су те и довеле до данашње несреће, учинити све да те лише тековина које си заслужио. Покушаће да те опет заведу, како би себе и мене демантовао. Ти то ни по коју цену не смеш дозволити! . . . ²³⁾

Генерал Недић био је истински јунак и мученик. Он је често — то ми који смо били близу њега најбоље знамо — подносио и морао је да подноси и од немачких и од наших људи понижења и увреде, а све због оног главног циља: да своме народу помогне у најтежим часовима његове историје. Историја српског народа забележиће генерала Милана Недића као једног од својих највећих и најродољубивијих синова. Ја ћу овде о Недићу навести једно кратко сведочанство, које је досад остало непознато јавности. На књигу једног немачког писца, која се бави и стањем на терену Југославије у току другог светског рата, др Владко Мачек (било је то августа 1955. године) у писму односном писцу, поред осталог, каже и ово: "Ви сматрате комунизам творевином руско-азијатском. Међутим, ни Маркс ни Енгелс нису били Азијати. Даље, Ви бисте хтели да докажете да су Срби носиоци комунизма у Југославији. Али Ви заборављате да су Срби потпали под комунизам истом онда кад је малолетни Краљ Петар подлегао притиску 'западњака' Черчила и пошто су у јесен 1944. године руске трупе умарширале у Београд. Све док је тамо био Недић, Србима је полазило за руком да скоро целу Србију очисте од партизана. Павелић пак већ пред Божић 1943. године морао је да препусти партизанима Купинец,

место које је 25 километара зрачне линије удаљено од Загреба" (ово је превод са немачког).

Ово што је у овом писму др В. Мачек кратко написао (не помињем име немачког писца коме се Мачек јавио, јер за то нисам овлашћен), речено је много опширније и драстичније у једном летку Хрватске сељачке странке, објављеном крајем 1942. године, а намењеном "само Хрватима" (нађеном међу Химлеровим актима)²¹). У том се летку опширно говори о стању у Павелићевој "Независној" као и о томе зашто јача Титов партизански покрет у крајевима које је захватио усташки режим па се каже. "Чак и наши садашњи савезници зову нас народом убица, неспособним за самостално вођење државе и за макакав конструктиван, позитиван рад . . . На сваком је кораку неистина, подметање, неповерење и крајња корупција . . . Наша се домовина налази у пламену и у рушевинама, у грађанском рату чије су жртве многи синови хрватског народа, а да не говоримо о страховитим материјалним жртвама. Питање је сада како је дошло до овог грађанског рата, шта су разлози да комунистичке банде у толикој мери расту и да успевају да се организују по прописном војничком начину. Главни узрок овом злу лежи у 'мудром' и 'промишљеном' настојању да се српско питање реши путем клања. Како то себи представљају заступници овог клања, то није јасно. Ваљда нису очекивали да ће један милион и осам стотина хиљада Срба чекати као јагањци да дођу на ред . . ." У летку се говори о усташким официрима па се каже "код нас су постали официри и људи најнижег морала, бивши злочинци . . . Наша је војска тело без главе . . ." (Овај се летак налази у архиву у Кобленцу у немачком преводу и горњи су наводи преведени из немачког текста).¹)

VIII.

После је већ отпала свака критика ђенералу Недићу у српској заграничној штампи; није му чињена више никаква замерка. Данас је скоро немогуће наћи какав напис против ђенерала Недића у српској емигранатској штампи. (Било би сувише рећи у "заграничној", јер има и режимске тобожње "заграничне штампе" посвећене печалбарима из Југославије). Али Срби емигранти су данас скоро сви уверени шта нам је значио Милан Недић и шта је учинио за наш спас, па чак за спас и самих

његових критичара у изгнанству; један од два пуковника који га је читавом свеском нападао признаје да му је Недић спасио главу. Па ипак је сматрао као једну од главних српских дужности да га мртва нападне. (Тришић је био мој старији друг из Задарске гимназије и семинарије; ја сам избегао уопште да му се икад јавим). Данас не би ни његова књига могла да изађе: спалили би је.

Чак у лондонској "Нашој Речи" која је највише од свих српских листова у емиграцији била против колаборације са Немцима стоји из пера Зорана Ракетића (број од маја 1974) упоређујући Милана Недића и Димитрија Љотића ово: "Недић је, несумњиво, чинио и учинио много за Србију и Србе уопште. Он је свесно и јавно понео свој крст".

Нема више никаквог разлога цитирати даљу штампу. Овај мој рад нема за циљ да брани Недића, јер је он пред форумом слободног Српства оправдан, а у емиграцији су га бранили бољи од мене. Али нека из књиге свет види да он нема ни у иностранству код туђина рђаво сведочанство.

* *

Док се ова књига слагала у Аустралији изашли су у заграничној штампи још два написа која се делом односе и на ђенерала Недића и употпуњују емигрантску слику о њему. То су два писца досад неспоменута, али у многим погледу интересантна, оба канда из Црне Горе.

IX.

Један од команданата Покрета отпора под ђенералом Дражом Михаиловићем, ђенералштабни мајор Боривоје С. Радуловић, објавио је у Аргентини, где он живи као емигрант, свеску под насловом "Битка на Неретви . . .²⁵) Ја познајем њега и његову породицу. Они су, ако се не варам, Црногорци пресељени у Србију, сви врло бодри и активни српски националисти. Има у тој књижици и спомена о ђен. Недићу и атмосфери која је владала у Србији и која је довела до образовања његове владе. Морамо пренети неке ставове тим пре што долазе од активног борца у одредима Драже Михаиловића. Он пише на страни 25 речене књиге:

"Убрзо, по формирању јачих герилских јединица, отпочео је ОПШТИ НАРОДНИ УСТАНАК У СРБИЈИ, са врло негативним резултатима по становништво, које је у већини, код својих кућа обављало свој свакодневни посао. Немци су послали казнене експедиције, која је у Крагујевцу за 10 погинулих немачких војника и 26 рањених, стрељали око 7.000 грађана, међу којима је било и неколико разреда школске деце, заједно са професорима. Због опсаде Краљева стрељано је око 4.000 мирних грађана. А богата Мачва са Поцерином, Посавином и Подрињем, претворена је у згаришта свега што је могло да гори. И на овој територији казнена експедиција које у борбама које по логорима, стрељала је више од 10.000 Срба.

Овако стање у окупираној Србији створило је незапамћени хаос, у коме су масовно губили животе и криви и прави. А претило је и биолошко истребљење српског народа, о чему је и план постојао, који је већ сада познат јавности.

Да би се спасло што се може спасти, на интервенцију и настојање најугледнијих Срба из свих српских земаља, настањених у то време у Београду, у задњем часу, ствара се у Србији СРПСКА ВЛАДА НАРОДНОГ СПАСА за обнову земље, на челу са армијским ђенералом Миланом Ћ. Недићем, који је у то време имао опште поверење целог српског народа, без обзира на покрајине.

Ова влада је у многим заслужна за сав СРПСКИ НАРОД. Спречила је даља масовна стрељања и обезбедила је земљи уредну исхрану и личну и имовну безбедност грађана. Чак је ова Влада, помагала намирницама и суседну Црну Гору и то нарочито у области, коју су у то време контролисали одреди Војводе ПАВЛА ЋУРИШИЋА. Па не само то, ова Влада је, вагонима слала намирнице у Немачку и Италију ратним заробљеницима, како би се и они помогли да преживе беду глади у заробљеничким логорима ..."

X.

Из најновијег времена имамо и један допис у Гласу канадских Срба од 19. августа 1976 у виду писма Драгутина Зеца, о коме ништа поближе не

знам, али који се у последње време чешће јавља у листу. Тај његов допис је врло интересантан као симптом промењеног гледишта на ратне појаве у земљи данас слободног Србина, и ми га у целости преносимо:

"Господине уредниче,

Прошло је 30 година од смрти Драже Михаиловића. Одржане су комеморативне академије. Говорници су рекли своју ријеч.

Прије 30 година изгубио је живот још један син српскога народа по имену Милан Недић. О њему говорници и академичари не изрекоше ни једну ријеч. Није нам намјера да доказујемо ко је заслужнији, јер смо за то ненадлежни. Хоћемо само да речемо да су обојица били синови једног народа, грешни људи као и сви други и, да су пали од једне исте крвничке руке.

Прије 30 година утицали су многобројни фактори што и један и други нијесу ишли истим путем. Данас послје 30 година, сваком поштенем Србину је јасно да их је смрт ујединила.

Срби у Америци очекују да ће Американци првome подићи споменик, док је други подигао себи живи споменик који се зове: **Спашени српски народ од биолошког уништења.**

За последњих 30 година следбеници првог писали су историју Равногорског покрета. Сви они, који су се усудили да кажу да је то наопака работа, третирани су као српски непријатељи. Они неће да увиде да су данас откривене све свјетске архиве у којима се налазе сви злочини и безобразлуци одиграни у току Другог свјетског рата. И мисле да су само они чисти, а сви други прљави. Међу њима убрајају све "издајнике" и "колаборатере", ма да би требали да знају да је такво резоновање мач са двије оштрице, који може да их покоси, и то не појединце, него читаве буљуке. Довољно је рећи за овај пут, да се командант Горске гарде Њ. В. Краља Петра, Никола Калабић, мирно шета по Суботици.

Могу Срби водити "Високу политику" коју су и водили за последњих 30 година; могу објавити рат истини до истраге, као што су је и објавили; могу за своју несрећу кривити свакога осим себе, као што су и до сада

радили; могу величати Дражу а потцењивати Милана. Све то они могу, али треба да знају да постоје у српском народу двије врсте историчара: политички и професионални. Ако икад дође дан слободе, ови други ће водити прву ријеч.

У случају Милана Недића, о коме нам је Станислав Краков оставио доказе ко је био и какав је био, Срби у емиграцији су доста дознали.

Драгослав-Драго Зеџ".

УПОРЕЂЕЊЕ ЂЕНЕРАЛА НЕДИЋА СА АРХИЗЛИКОВЦЕМ ПАВЕЛИЋЕМ

I.

У жељи да се смање њихови злочини, Хрвати се позивају често на ђенерала Михаиловића и хоће да га ставе у исти план са највећим злочинцем овог века, који је на столу држао котарицу ископаних српских очију (сведочанство очевидца италијанског књижевника Малапарте), са Антом Павелићем. У земљи се то чак повлађује, у иностранству се махом прелази преко тога, не увек, али најчешће. Мора се признати да то има и свог оправдања: ко ће се стално осврћати на све новије и новије хрватске лажи и "осваде"? У својој безочности, Хрвати чак и ђенерала Недића потезу као "присподобу" Павелићу.

Сад је њихов признати "књижевник" Звонимир Кулунџић, који се "прославио" са својим коњектурама и фалсификатима да је краљ Александар стварни убица Стјепана Радића, писао нигде друго него у београдским "Књижевним новинама" број 394 од од 1. јула 1971. опет пуно инсинуација и лажи о Србима, и том приликом је стављао у исту врећу усташе и четнике, што је најважније чак, ставио је "насупротив Павелићу Недића и Пећанца". То само безочност Хрвата може да чини. Једног од највећих зликоваца целе светске историје, који је у име Хрвата побио или "дао побити" стотине хиљада Срба упоређивати са двојицом јавних радника Србије који нису побили ни дали побити ниједног Хрвата.

Други су, као Влахо Раић и Матија Ковачић, тврдили да је блаженопочивши ђенерал Недић истребио српске Јевреје горе него

Павелић хрватске, а није уопште учествовао, одн. одбио је да учествује у најситнијем прогону српских Јевреја. То није било лако учинити, али је то Недић учинио, што зна цео културни свет, па чак и Јевреји Израела. Не могу Хрвати замислити да су они у ма чему гори од Срба, па измишљају најгрдније неистине. Витезу и јунаку ђенералу Недићу стављају као равног архизликовца Павелића. Ђенерал Недић није уопште руке окрвавио овог рата, ни над Србима, ни над Јеврејима, чак ни над Хрватима. Нико није пао као његова жртва; он је само спасавао а не убијао. Ово је препуштао хрватским хијенама.

Како је Недић поступао са Јеврејима наговестили смо мало пред овим, али ће детаљно о томе бити речи у нашој књизи која се сад баш штампа у Аустралији (у другој штампарији) под насловом "Срби и Јевреји". Има ту доста података о третирању (одн. гоњењу и убијању) Јевреја у злочиначкој "НДХ". Књига треба да изађе почетком 1977. године. Зато није потребно то овде износити. Биће ту много новости и за Србе, и за Хрвате, па чак и за саме Јевреје.

II.

Како је ђенерал Недић са својом Владом, и како су Срби под немачким окупатором поступали према Хрватима за читаво време Другог светског рата, нека послужи као класично сведочанство ова изјава Хрвата дра Првислава Гризогона, бившег министра, који је цео рат провео у Београду. Он је писао у лондонској "Поруци" број 29. од 16. јуна 1955, под насловом "Пример за углед" ово:

"Ко је рат и окупацију проживео у Србији и био кроз тешке године сведоком држања и осећања народа и истинских народних ауторитета, не може да не осећа као кржаву неправду кад им се прикачују дела или намере инспирисане мржњом на Хрвате као колектив. Кажем дела и намере, јер наравно, у оним бурним временима, са свакодневним пристизањем страшних вести из злосретне НДХ, о осећањима се није могло говорити. Факт јесте да су се и народ и вођство умели да свладају и не допусте да револт обузме масу и диктује према Хрватима икакав дискриминаторан поступак. Појединачких испада је дакако било, иначе

доста мало, али никад уз неко учествовање масе; а они који су држали ауторитет власти или народног поверења, увек су спремно и ефикасно интервенисали. Ово могу да посведочим и из властитог доживљавања.

Ја нисам волео став генерала Недића према непријатељу-окупатору. Сви аргументи које сам слушао у прилог такове опортунистичке политике, од Београда до Париза и Брисла, о Широкоме па све до Петена, оставили су мој суд непромењен. Али тај политички кут гледања не би оправдао да се забашурују факта која ће сутра омогућити да се о људима створе основанији судови, уколико се тиче хумане и социјалне стране.

Како се атмосфера, иако врло полагано, ипак помало ведри, време је да се приступи и саслушавању непристрасних сведочанстава. Оставши скупа, Хрвати и Срби ће требати да стеку једни о другима неку другу претставу, а не као о ђавлу пакленоме.

Хоћу да посведочим неколико чињеница.

За четири године под окупаторском чизмом, под постављеном Владом генерала Недића, а под стварним ауторитетом Дражине Шуме, ја нисам ни видео ни чуо ниједан случај напада на Хрвата или Католика као такове, у коме би учествовала маса, и ниједан случај који би се могао уписати у одговорност Влади, било оној постављеној било оној са стварним ауторитетом. Напротив. Ја знам да су сви Хрвати који су се затекли са службом у Београду, задржани у служби и на положају. Памтим да је та Влада образовала неколико нарочитих положаја да би створила положај и службу неким који су због развоја догађаја изгубили место. (Напр. за Директора Поморског саобраћаја, за водиоца Дирекције Железница у Новом Саду. Обојица су били Хрвати. Итд.). Морам признати да те иницијативе нису увек хонорисане од стране интересаната онако како су заслужиле.

Познато ми је и из властитог сазнања, да су полициске власти, готово без изузетка, систематски и успешно саботирале наређења окупатора да се војни обвезници из Хрватске предавају њима или пребацују у НДХ".

III.

Што Хрвати тако раде, може донекле да се разуме, јер желе да бар мало оправдају своја дела и своја зверства. И други су тако поступали, хтели су рећи, мада нико у свету није тако поступао, па чак ни Хитлер са Јеврејима. Он их је убијао, али није мучио. А хрватска зверства ће остати као пример највећег крволоштва и најстрашнијих злочина овога века, специјално овог столећа које није оскудевало у нечовештву и грозотама.

Али и комунисти Југославије шире те тврдње: увек у исту торбу међу Павелића, Михаиловића, Недића. У националном погледу југословенски комунисти су исто што и Хрвати-усташе. Хоће да ослабе, гдегод могу, српске позиције, да их морално и територијално докусуре. То није ни чудо кад над њима влада као диктатор Јосип Броз, који Србе једнако мрзи као Павелић. Али кад то чине српски комунисти, чак и они којима је дозвољено звати се Србима, чак и они чије је породице ђенерал Недић спасио, то је заиста неразумљиво, нечовечно, злочиначки. Све само да се удворе своме поглавнику Брозу.

Пракса комуниста Југославије је та: ако се нађе у иједном њеном народу нешто или неко што не ваља, треба одмах упозорити да таква неваљалства постоје и код Срба. Али, ако говоре о српским неваљалствима, југокомунисти (бивши Срби) никад не наводе и друге примере, од других југо-народа.

Њихова упоређења Павелића са Недићем или чак са Дражом Михаиловићем не могу опстати и неће моћи опстати у историји и науци. Они ће судити свакоме по заслуги и истини. Они ће зликовце осудити као зликовце а витеза величати као витеза.

ГЛАВНИ ДЕО

МИШЉЕЊЕ О НЕДИЋУ ЈЕДНОГ ДОМАЋЕГ ШВАБЕ

Као и другде, и овде ћемо почети са Немцима. Јер су они, међу странцима, и најмногобројнији и најупућенији у ствари. И најлакше дођу до мене та мишљења.

I.

Први ће бити поменут Јохан Вишт, наш ранији домаћи Шваба, који је живео у Југославији, после протеран у Немачку, где се био одао интензивној публицистичкој делатности, специјално с обзиром на Југославију. До скоро је живео у Кобленцу, али у последње време тешко болестан, тако да не знам да ли је још жив. Ипак је оставио много лепих написа о нама.

Јохан Вишт, који се даље у овом делу цитира на више места, издао је књигу под насловом "Трећи Рајх и Југославија"³), па је у вези са улогом ђенерала Недића у току рата, био интервјуисан од стране сарадника једног српског емигрантског листа⁴) и том приликом је изјавио: "Ђенерал Недић је био војник, а не политички економ. Па ипак он је — под најнеповољнијим приликама које се даду замислити — изванредно успео да и код свога народа и код окупационих власти створи психолошке претпоставке за нормализацију односа и прилика у земљи. Од 1942. па до позне јесени 1944. у Србији је владао релативан мир и жива делатност на свим секторима привреде и јавног живота. Ђенерал Недић је једном свесном и одлучном политиком привео земљу консолидацији. Постепено развио је поставке једног правог државног ауторитета и тако је створио основе за територијална проширења земље, које је окупатор *via facti* морао да призна (Санџак и Црна Гора). У његовим канцеларијама висила је на зиду слика Краља Петра, његове трупе полагале су заклетву Краљу, а против партизана бориле су се под српском заставом.

Ако су ђенерала Недића огласили "нечасиим", он је ипак част свога народа од срамоте спасао".

Један високи немачки официр у свом дневнику под датумом 31 јануара 1944 унео је следеће: "У Београду сам, приликом једне приредбе, упознао претседника владе Недића и са њим сам разговарао. Доброг изгледа, са духовним форматом, труди се да у вртлогу овог рата извуче за своју земљу оно што је најбоље. Његова је судбина тешка. Између жрвња Хитлерова и Титова, он ће бити самлевен. Лично културан, по свом бићу уљудан, скроз на скроз карактер, он се налази пред једном безнадежном ситуацијом. Подноси достојанствено свој удес. Он свакако наслућује да му претстоји пропаст, па ипак он заступа своје погледе и интересе Србије, са држањем које заслужује свако поштовање. Његовој конструктивној политици има се такође захвалити што су одстрањени са утицајних места водећи људи окупационе власти, који су намерно ометали аутономна настојања српске владе. То је био на пример случај вође полиције ђенерала Мајснера . . ." А колики је респект и Хитлер имао према државничкој вештини Српства, показује и његово велико неповерење према приближавању између ђенерала Недића и Драже Михаиловића; он је указивао на опасност која долази од "великосрпства, које се, по Хитлеровим рођеним речима — цитирам дословно из Ратног Дневника немачког ђенералштаба — може узети као једини формативни државотворни елеменат у простору Југо-истока . . ."

Овај високи немачки официр, чије име не знамо, али у чију аутентичност не сумњамо, видео је још почетком 1944 безизлазну ситуацију ђенерала Недића и његову готовост да свој живот жртвује, само да би колико толико олакшао народу тешко стање под окупацијом.

II.

Као што је речено, Јохан Вишт написао је књигу "Трећи Рајх и Југославија", која је у литератури означена под ³⁾ на крају ове расправе. У њој на више места има спомена о ђенералу Недићу а није сувишно да се ти подаци и овде концентрично изнесу, пошто су у књизи разбацани по разним странама и не сачињавају једну укупну целину.

На стр. 35 писац говори о познатој одлуци министарског савета Краљевине Југославије, на почетку школске 1940. године, да се заведе за

Јевреје такозвано нумерусклаузус, што значи ограничен број ђака и студената Јевреја. То је био предложио министар Корошец. С тим у вези пише Вишт: "Интересантно је да су између њега и војног министра Недића, доцнијег министра претседника за време немачке окупације, настале дубоке разлике у мишљењу, ради антисемитских мера". Вишт даље цитира један спис политичког архива немачког министарства иностраних послова од 2. октобра 1940. год., где се Корошец хвали као "једини југословенски државник од формата . . ."

Према Јеврејима ђенерал Недић се и за време окупације понео витешки и хумано, о чему ће бити помена у нашој студији "Срби и Јевреји", која се штампа. Овај податак је нарочито важан, да у министарском савету владе Цветковића и Мачка, само ђенерал Недић протествовао против дискриминације Јевреја у Југославији.

Немачке власти су то знале. Оне су сачувале извештај посланика фон Херена о томе, па су га ипак именовале претседником владе, не као антисемиту и германфила, како то Хрвати хоће да претставе (а и неки вајни Срби), већ као човека који је имао највећи углед у целом Српству.

На стр. 42 Вишт пише како су Немци нашли, после окупације Француске, у Париском предграђу Ла Шарите, тајне архиве француског ђенералштаба, према којима је предвиђена могућност заједничког отпора Француске и Југославије силама Осовине. То је, вели Вишт, "потпуно открило махинације (југословенских фактора, који су се претстављали као пријатељи Немачке, ЛМК) и тешко је компромитовало цео водећи врх Југославије; принца Регента Павла, који је већ код избијања немачко-пољског рата био у Лондону и Паризу заузео став за паралелну акцију против Италије, затим претседника владе Цветковића и министра рата ђенерала Недића, који је за време окупације 1941—1944 био шеф владе постављене од Немаца . . ."

Колико је ђенерал Недић био "германофил", најбоље ће ипак послужити цитат из његове књиге "Српска војска и солунска офанзива", издање 1932, код издавачке куће "Напредак", у Београду.

На страни 130, ђенерал Недић, завршавајући ову ванредно историјску књигу, пише: "Ми, Југословени можемо с уздигнутом главом и ведрим челом мирно да корачамо у сусрет бољој будућности. Али на томе путу морамо имати увек на уму да, и ако је нестало Аустроугарске, и ако је сломљена Бугарска, а Немачка тренутно умирена, још увек живи, па ма с које стране она сада долазила, мисао ДРАНГ НАХ ОСТЕН . . ." (Јуриш на Исток).

Нека и ово буде један доказ више да ђенерал Недић није никада био пријатељ Немаца и да су то и Немци знали.

На стр. 125 и 126 пише Вишт детаљно о налазишту тајних докумената у Ла Шарите и поново наглашава антинемачки став ђенерала Недића. О томе ће бити више речи доцније, у скраћеном обиму, по реду страна Виштове књиге.

На стр. 57 пише Вишт о мандату ђенерала Недића да састави српску владу под окупацијом и вели: "При позиву да образује владу, поставио је ђенерал Недић Војном Заповеднику Србије, између осталог и ове услове: "Да је рат против комуниста у првом реду ствар српског народа и његове владе . . . Због аката саботаже против немачке војске, кажњаваће се само кривци, а никако и недужни народ . . ." И даље Вишт наставља: ". . . Српске трупе су се бориле под српском заставом и полагале Краљу Петру заклетву верности. Сви краљеви позиви из егзила, да народ ступи у борбу против окупатора и његових колаборатера, чинили су Недићев положај још тежим . . . Ђенерал Недић се у свом односу према окупационој сили ставио на терен окупације и Међународног права".

"Било је несхватљиво тешко, каже Вишт, ићи овом стазом поштено и коректно, и још теже да свој горди понижени народ одврати од успламтелих јефтиних патриотских поклича устаника и разних незадовољника. Често су се појављивали у његовој околини случајеви који су стварали неповерење окупационих власти и који су онима што су стално заговарали оштре мере Немаца према Србима (као на пр. Шефу СС и полиције ђенералу Мајснеру) давали добродошле разлоге за предузете мере и њене последице".

У даљем излагању Вишт објашњава држање ђенерала Недића пре рата и у току рата и каже: "Велика је заблуда, ако му се подмећу дубље симпатије за Немце. Он их није имао ни пре рата ни за време окупације". Ове речи ваља пренети и у оригиналу: "Es ist ein grosser Irrtum, wenn man ihm tiefere Sympathien für die Deutschen unterstellt; die hatte er weder vor dem Kriege noch während der Besetzung . . ."

III.

То је Вишт писао у одељку посвећено "Србији". Мало даље (стр. 62 и следећа) он говори максуз о "Недићевој влади". Ту он вели: "Недићева влада, постављена од Немаца, ставила се на правни терен Хашког регулисања ратова на земљи, који обавезује становнике окупираних земље на послушност и безусловни мир док рат траје. Недић је стално упозоравао становништво на опасност од субверзивне саботаже, која се углавном вршила прохив важних жељезничких линија и промета Дунавом . . . Један од најважнијих својих задатака, ђенерал Недић је видео у томе, да сачува биолошку супстанцу свога народа од крвавих немачких акција одмазде, и да ту (супстанцу) сачува од усташа, који су у свом програму објавили потпуно уништење српског народа у Независној држави Хрватској. Тај циљ је ђенерал Недић могао постићи само лојалним понашањем српског становништва према окупатору, а у пределима ван Србије, војничком заштитом православних". И један део овога треба пренети у оригиналу:

"Eine seiner wichtigsten Aufgaben sah General Nedic darin, die biologische Substanz seines Volkes vor den blutigen deutschen Vergeltungsaktionen, die als Folge der Aufstandsbewegungen einsetzten, und vor den Ustascha zu retten, die in ihrem Programm die Ausrottung und Verdrängung der Serbischen Bevölkerung aus dem USK verkündeten ..."

Ово је још једно драгоцено пишчево признање, да је заиста у Програму "НДХ" било предвиђено потпуно уништење Срба.

На стр. 67, у одељку о "партизанској делатности", Вишт пише, да је "принципу очувања и одржавања биолошке супстанце свога народа, који је и ђенералу Недићу и ђенералу Дражи Михаиловићу био главни задатак,

најближи Титов сарадник и шеф идеолог Комунистичке партије Југославије Едо Кардељ, супротставио масовно ликвидирање у интересу вишег добра хуманости . . ."

На стр. 135 и даље Вишт се опет бави налазом поверљивих аката француског ђенералштаба у Ла Шарите и ставом ђенерала Недића, који је тотално био противосовински. Вишт то тврди и побија писање Јакоба Хоптнера и других, који су писали другчије, без икакве потврде за своја гледишта. А Вишт међутим пише на основи докумената, која постоје и потврђују његова излагања.

Вишт даље наводи општи немачки негативан став према Недићу. Немачки посланик у Београду, фон Херен, кад су га после пуча од 27 марта 1941 уверавали у лојалност нове владе према Немачкој, одговорио је од прилике: "А шта ће бити ако опет неко, на пр. ђенерал Недић, после 6 месеци, учини нов пуч". Ето, како су сами Немци мислили о Недићу, и колико су га сматрали својим пријатељем.

Поред осталих који су писали, и Вишт пише, како је нарочито фон Рибентроп, министар спољних послова Немачке, био против Недићеве владе. Он вели: "Нарочито су Хитлера узнемиравале вести о тајним везама Недића са Дражом Михаиловићем, вођом народног устанка". Писац цитира Ратни Дневник Вермахта из 1944. и закључује тај одељак овим речима: "Права историјска величина ђенерала Недића дошла је до изражаја тек у годинама окупације. Он је био тумач једног пониженог гордог народа код свемоћног, неповерљивог окупатора. Он се морао према томе понашати и настојавати да игра ову незахвалну, психолошки трајно немогућу улогу. У свакој ситуацији очувао је достојанство и унутрашњу самосталност према својим сопственим делима. У томе је била његова трагика и његова историјска величина".

Писац каже даље, како је Недић често подносио оставку, ако се неки његов предлог не прими и наставља: "Тиме је постизао увек нове успехе и олакшања за његов мученички рад, свакако више него устаници. Његови успеси код окупаторских власти спасли су животе многим хиљадама Срба". И ово у оригиналу "(делови):

"Nedic's wahre geschichtliche Grösse kam aber erst recht in den Jahren der Okkupation zum Vorschein. Er war Dolmetscher eines degemütigen stolzen Volks beim übermächtigen, misstrauischen Okkupatoren . . . Seine Erfolge bei der Besatzungs-macht retteten vielen Tausenden von Serben das Leben . . ."

Вишт замера даље Влатку Мачеку што се и он није понашао као ђенерал Недић, и тако спасао част хрватског народа од историјске срамоте.

У једној својој расправи демографског карактера издатој 1966. под насловом: "Губици становништва Југославије у Другом светском рату"⁵⁾ он на страни 48 пише дословно:

"Атроцитети у Хрватској иду претежно на конто Хрвата, специјално усташа . . . Догађало се више пута да су немачке трупе разоружавале усташке јединице које су се специјално одликовале у дивљаштву према српском становништву, као што је била Црна легија допуковника Францетића и других. Крвава Томићева акција у Срему август—септембар 1942. била је заустављена на енергичан протест ђенерала Недића у Берлину".

Колико је само ђен. Недић имао муке да увери Немце у злочинства "допуковника" Францетића! Ми смо то изнели у другим књигама. Нажалост, акција тога зликовца "допуковника" оставила је хиљаде мртвих и невиних Срба, а било би их и знатно више да није било Недића. Допуковник Францетић, монстр убица, напоследку је докрајчио живот од српске четничке каме.

ЈЕДАН ОД ШЕФОВА НЕМАЧКЕ ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ О "ВЛАДАМА" У ОКУПИРАНОЈ СРБИЈИ

Много сензације је у своје време произвела књига "Валтера Хагена" "Тајни фронт", изашла 1950. у Цириху.²¹⁾ Валтер Хаген је само псеудоним једног од шефова немачке обавештајне службе, који се звао др Вилхелм Хетл (Wilhelm Hötl). Та књига је мајдан поверљивих података о немачком вршљању за време рата. Она садржи и много података о Југославији (мада они нису за писца најзначајнији). Ја сам навео у својој скорашњој књизи

"Хрватска зверства у Другом светском рату према изјавама њихових савезника" много података те врсте. А и други српски писци су га довољно искористили.

Мени се чини да није нико пренео следеће ставове о српским владама под немачком окупацијом, специјално о ђенералу Недићу.

Хетл пише на страни 240 и даље, пошто је претходно описао стање у Хрватској:

"У Србији је једновремено установљена чиста војна управа. Додуше, била је образована српска комесарска 'влада', пошто јој практично нису додељене никакве компетенције, она не заслужује то име ("влада"). Притом, стање у Србији постаде ускоро крајње тешко. Непрекидни прилив избегличких маса из Хрватске и пуна дезорганизација привреде поставише скоро нерешљиве проблеме. Једино, људи интимно упознати са земљом (Србијом, ЛМК) могли су овде да дејствују бар ублажавајући.

Тајна служба је зато предложила да се образује једна права влада, која би радила заједно са немачким војним заповедником. Министарство иностраних послова (из Берлина) требало би да именује једног дипломатског претставника у Београду, па макар не био у рангу правог посланика, што би српској влади дало и спољашно извештан престиж и као неко обећање суверенитета. Заправо би се очекивало да ће Рибентроп (министар спољних послова Рајха, ЛМК) поздравити ову концепцију, јер би једно дипломатско претставништво у Београду значило за њега непроцењиво појачање утицаја. Али у овом случају се показало његово помањкање цивилног куража још јаче него његова сујета и жеља да се покаже значајним. Он се опирао, и после вишенедељних преговора, да поднесе тај план Хитлеру на одобрење, јер је Хитлер био тако љут на српски народ да није било могуће од њега добити одобрење за ма какве уступке Србима.

Тек кад су Хајдрих и Химлер, заобилазећи Рибентропа, сами преговарали са Хитлером могла је тајна служба да постигне свој план. (Овде ћемо мало прекинути и објаснити ко су ова два лица: Рајнхард Хајдрих, генерал СС био је шеф немачке "полиције безбедности", а од

средине 1941. заменик протектора Чешке и Моравске, где је убијен јуна 1942. — Хајнрих Химлер био је шеф укупне полиције Немачке и главни заповедник одреда СС. Од 1943. министар унутрашњих послова Рајха. "Водећа личност национал-социјалистичког система у Немачкој", како пише у разним лексиконима. Маја 1945. извршио самоубијство).

Хетл пише даље (стр. 241) како је за министра-претседника именован "некадашњи министар рата, армијски ђенерал Милан Недић, један врло угледан човек који се никад раније није појавио као поверљив човек Немаца, иако је он саму мисао на рат са Немцима стално означавао као лудило. Недићева водећа мисао је била, да пронађе измирење са оним силама које нису биле спремне да признају капитулацију Срба. У овом настојању он је био помогнут од немачке обавештајне службе, али је имао да се бори против много потешкоћа које су му различне немачке службе произвеле. Но он је ипак своју линију делимично спровео ..."

Писац јавља како је немачка обавештајна служба хтела мир и споразум са Србима (а он то најбоље зна), и пише даље на страни 247: "Немачка званична политика није разумела да искористи ситуацију, и то сасвим на штету вођења рата, како се касније испоставило. Немачко вођство није поседовало ону фантазију и, пре свега друго ону великодушност која би била нужна да се увиди потреба за миром са националним Српством и да се сопствена политика ревидира. Тако није никад успело да се задобију Хитлер и Рибентроп за нову оријентацију према Србима . . . У Београду је седела, са немачким одобрењем, српска влада која није тајила да се осећа потчињеном краљу Петру и за коју се знало да она своје важније мере предузима уз одобрење Михаиловића, вође устаника, и то редовном установом курира ..."

И Хетл у аднотацији наводи како је др Мирко Косић "који је за време немачке окупације био директор српске Народне банке, помагао четнике са одобрењем генерала Недића . . ."

ИСТАКНУТИ НЕМАЧКИ СЛАВИСТА О НЕДИЋУ

После Вишта, који је био Југословен по држављанству, навешћемо проф дра Јозефа Матла, рођеног у јужној Штајерској крајем прошлог века

а умрлог ту скоро у Грацу. Не знам да ли место његовог рођења спада сад у Југославију, али је свакако ту негде. Ево шта о њему пише Бошко Костић, кога и овде узимам из принципа најмањег напора (јер сам све респективне списе дра Матла о нама већ пренео у разна своја дела). Бошко Костић (6, стр. 75 и сл.) пише:

Познати професор славистике на универзитету у Грацу, др Јозеф Матл, био је скоро цело време у Другом светском рату, у чину капетана, у војној служби, на дужности окупиране Југославије. Окупациона немачка команда узела га је, јер је био одличан познавалац нашег језика и народа. После рата професор Матл је писао о збивањима на подручју Југославије у току задњег рата. Поред својих великих искустава иа терену, он је прочитао и простудирао мноштво аката и докумената да би написао студије и расправе о тим догађајима. У великом немачком приручнику "Источна Европа — Југославија" (издање 1954). професор Матл је написао поглавље под насловом "Југославија у Другом светском рату".⁸⁾ Он ту каже да је генерал Милан Недић 29 августа "на молбу водећих Срба из политичког, привредног и научног света преузео владу у окупираној Србији. У програму његове владе истакнуто је на првом месту спасавање српског народа од истребљења и анархије као и борба противу комунизма . . ."

Професор Матл каже даље да је "још у току 1941 године Недић помагао новцем, храном и одећом четнички покрет у Србији и националне одреде, које је мајор Дангић предводио у Босни. Године 1942, Недић и Љотић предложили су Дражи Михаиловићу даљу помоћ у роби, муницији и новцу. Као противуслугу тражили су да Михаиловић привремено не образује владу, пошто већ постојећа дупла влада, немачка војна управа и влада Недићева, и тако тешко оптерећују становништво земље. Недић и Љотић су се изјаснили спремним да у будуће раде заједнички са Михаиловићем при именовању команданата оружаних јединица као и при постављању окружних начелника. Међутим, сматрали су да је боље да Михаиловић у целости до даљег спроведе изван Србије исту задаћу, као што је они спроведе у Србији, наиме: чишћење области од комунистичких партизана. У даном тренутку — Недић и Љотић су спремни да владу и све

њихове оружане одреде предају Дражи Михаиловићу, односно оној личности коју би Краљ одредио . . ."

У истој расправи професор др. Ј. Матл пише: "да су Павелићеви кругови водили огорчену клеветничку кампању код немачких службених места против Недићеве владе, пошто је Павелић у постојању једне умирене српске националне оазе у Шумадији гледао трајно угрожење његове 'Независне Државе Хрватске,. . ." А за усташку државу каже др Матл да је водила против православних "као верски рат католичких Хрвата против православних Срба са оштрином једног верског рата. Насилно прекрштавање значило је у исто време и 'хрватизирање' .

МИШЉЕЊЕ ГЛАВНОГ ХИТЛЕРОВОГ ИЗАСЛАНИКА НА БАЛКАНУ

Мало сувише доцкан, али не сасвим доцкан, негде око 1944, послао је Хитлер у Београд свога посебног изасланика са нарочитим пуномоћствима. Он је резидовао у Београду, а сам себе звао "летећи дипломата". То је био др Херман Нојбахер, ранији градоначелник Беча и врло истакнути партијски и државни функционер. Мада смо његову књигу имали и богато искористили у својим досадашњим делима,⁷⁾ данас је немамо, па ћемо из списка Бошка Костића пренети одломке о Недићу⁶⁾.

"Крајем августа 1943 године упознао сам Недића . . . Он је полагао велике наде у посету Хитлеру и од тога је очекивао ревизију немачке политике према Србији... Недић је изнео на мушки начин жалбе против дотадашњег држања Немаца према Србији и истакао је цео низ захтева чије би испуњење олакшало терете његовом мученичком народу и поправило његов немоћни положај. Министар спољних послова фон Рибентроп није примио ове жалбе много пријатељски. И кад је Недић тражио ревизију провизорних граница Србије — чисто српски срезови, против неприродних граница Хрватске, били су потпали под Хрватску а историско Косово Поље припало је новој великој Албанији — фон Рибентроп је био врло оштар. Рекао је Недићу да чак ни Француска не може сад да рефлектира да јој се исправљају границе и да је сваки такав српски захтев сада изван дискусије. Недић је, врло нерасположен, одбио

тада да потпише један текст комуникаеа који му је био предложен. И више није било могућности да се настави разговор и стварни и људски неуспех сусрета је био потпун ..."

Др Нојбахер о Недићу као личности има веома позитивно мишљење. "Недић је Србин конзервативног кова, то је српски јункер" — каже на једном месту Нојбахер и то је, можда, највећи комплименат који један националиста Немац — а такав је био Нојбахер — може да направи једном старом човеку. И Нојбахер наводи да су само невоље нагнале Милана Недића да се у оно тешко време прихвати положаја претседника српске владе под окупацијом. Он је једноставно стицајем прилика био на то присиљен — каже Нојбахер. Недић је скроз на скроз српски националиста, наставља Нојбахер, па "У Недићевој канцеларији висила је слика Краљева чија је избегличка влада представљала непријатељску силу . . . А као симбол његовога народа, који у то време пати и страда, висила је друга слика: језива слика једне мученичке жене, српске мајке на крст разапете, која вапије: Србијо помози! То никако није био комплименат и похвала за окупаторе који су га посећивали . .

Вредно је забележити и ове Нојбахерове утиске о покојном Милану Недићу:

"Недић се налазио у стању сталног разочарења и огорчења . . . Главни мотив његовог рада био је да се преко сарадње са окупатором олакша судбина Срба. Он је тежио да брани монархију Карађорђевића од комунизма. У стотинама писама он ми се жалио на прогоне Срба у Хрватској, у Албанији, у подручјима које су били Бугари окупирали, у мађарској и немачкој окупационој области. Он је био неуморан као тужитељ . . . Ја сам му био последња нада . . . Милан Недић је био потпуно несебичан и остао је без игде икога свога. Он је становао код његовог брата генерала Милутина Недића који је с њим заједно политички ишао. Мени је лично познато да му је снаха продавала накит како би у тешким ратним временима могао да преживи ..."

ЈЕДАН НЕМАЧКИ ПРОФЕСИОНАЛНИ ИСТОРИЧАР О НЕДИЋУ

Један од најсолиднијих и најсуптилнијих истраживача немачких аката о збивањима у Хрватској, "историчар савремених збивања" Мартин Бросат писао је у својој темељној књизи "Хрватска држава усташа"⁹) ово (стр. 115):

"Већ је само образовање Недићеве владе тамо (у Загребу, ЛМК) изазвало јако узнемирење. Каше (немачки посланик у Загребу) јавио је, да је Кватерник Недића означио као непријатеља Немаца, и хрватска влада се боји да ће се српски отпор у Хрватској до те мере појачавати уколико немачке власти у Београду излазе у сусрет српским интересима . . . Сад писац наводи телеграм Кашеа министарству спољних послова од 2. септембра 1941. Ништа боље не показује истинитост наше тезе да је Недић спасао небројене српске главе, пруживши угроженим Србима полета а после и помоћи за отпор.

Мартин Бросат пише даље, непосредно за овим: "На страни Недићеве владе стојало се, после свега што се већ десило, још далеко непријатељскије према усташкој влади. Кад је Каше, у споразуму са Павелићем, почетком октобра 1941. начинио преко Бенцлера предлог о васпостављању директног контакта између Павелића и Недића, овај је то бриск одбио . . ."

Мене је много импресионирао овај накнадни извештај. Постављам питање, да ли не би можда било боље за Србе да се Недић ипак нашао са Павелићем. Али би се то тешко могло сагласити са његовим достојанством и чашћу српског народа". (Феликс Бенцлер је био немачки посланик одн, претставник берлинског Министарства спољних послова у Београду, али не код владе Недића, која није имала спољно—политичке атрибуције, већ код немачког команданта Србије).

Сам писац, историчар Бросат, наставља мало иза овога: "Већ су била ишчезла времена у којима је немачка политика слушала само хрватске националисте, још пре него је Павелић пола године седео на седлу".

На страни 135, у аднотацији, саопштава Бросат један извештај посланика Бенцлера Берлину, у коме стоји: "Догађаји у Хрватској су за Недића нарочито болни". И онда продужује да говори о све већим прогонима Срба и страшним грозотама које се тамо врше. То сам изнео у другој књизи. Овде само да се зна колико је ђенерал Недић због тога патио, како му је то било "нарочито болно", како сам немачки дипломатски претставник констатује.

ЈЕДНА САСВИМ НОВА НЕМАЧКА КЊИГА О ЂЕН. НЕДИЋУ

У једној сасвим скорашњој књизи "минхенског историчара" (како на омоту књиге стоји) Карла Хнилицке, стоји и ово¹⁰) (стр. 47): "Милан Недић није био никакав "колаборатер" у увредљивом смислу речи. Појам "колаборатер" проистиче из једне пропаганде са одређеним циљем, која жели да из њега изведе осуду са проклетством. Ђенерал Недић је био као и Михаиловић, грана једног истог храста, који је имао чврст корен у српској земљи.

Ђенералу Недићу подметати наклоност ка Немцима је сасвим одвратно. Недић је био у сваком погледу часни, краљу одани Србин . . ." У оригиналу:

"Milan Nedic war nicht ein "Kollaborateur" im ehrenrühri-gen Sinne dieses Wortes . . . Nedic wie auch Mihailovic waren vielmehr Aeste einer und derselben Eiche, die fest in serbischer Erde wurzelte. Dem General Nedic eine Zuneigung zu den Deutschen andichten zu wollen, ist abwegig. Nedic war in jeder Hinsicht ein ehrenwerter, royalistischer Serbe . . ."

Писац Карло Хнилицка на истој страни¹⁰) хвали управу Србије, која је умела да брзо консолидује земљу и васпостави релативан ред и мир, све "захваљујући политици ђенерала Недића", ма да је сам Хитлер све стреле био уперио против ове политике. С друге стране, "Хрватска која је формално и са свим частима била примљена у редове победничких сила као савезник, из године у годину пропадала је све више и више. Њен државни ауторитет постао је фикција. Хаос је владао свуда. Павелић је био немоћан, скоро ништа више него градоначелник Загреба, па чак и ту његова власт није допирала даље од "крајње станице загребачког

трамваја". Ове последње речи Хнлицка наводи према изјави пријатеља Хрвата, бившег аустријског официра, Рудолфа Кизлинке (књига под 11).

Хнлицка се позива и на једно писмо ђенерала Недића из 1944. од 22 фебруара, упућено Војном Заповеднику Србије, које "претставља у кратким потезима догађаје до тога дана и неку врсту биланса постигнутог успеха". Тај Недићев извештај налази се у документарном делу књиге (стр. 312 и даље). У почетку излагања стоји: "Молим Вас, господине ђенерале, да разумете и мене и владу, на чијем челу стојим. При нашој искреној и лојалној сарадњи са Немачким Рајхом, ми Срби имамо и обавеза према својој савести, према свом народу и својој историји. Зато Вас молим да не узмете као злу вољу или што слично, ако сада предузнем одлучан корак . . ."

При крају писма ђенерал Недић се жали на истребљење Срба на свим странама, специјално од Бугара и Арнаута (то се односи на територију окупиране Србије, која је потпадала под надлежност Војног Заповедника Србије, ради тога и помиње само Бугаре и Арнауте ЛМК), и каже дословно: "Срби бивају на свим странама, као по команди, утамањивани. До сада се број српских жртава пење на милион. Све то чини се са циљем да се витална снага срског народа ослаби и одређени предели очисте од Срба. То се нарочито плански врши у Независној Држави Хрватској, где су Срби проглашени за дивље звери и свакоме је дозвољено да их убија".

Тако је Немцима окупаторима могао да пише само један српски витез, један Милан Недић.

НЕКИ ЗВАНИЧНИ НЕМАЧКИ ИЗВЕШТАЈИ

I.

У једној својој расправи о "НДХ", према немачким документима, др Радоје Вукчевић наводи нека званична немачка мишљења о ђенералу Недићу¹²).

У главном тексту (страна 20), др Вукчевић саопштава како је према једном немачком акту, министар спољних послова Рајха, фон Рибентроп, замерао немачким преговорачима у Београду око појаве српске владе "што

га нису пре питали него што је влада образована". Пошто је састав владе већ био објављен и сад не може да је сместа укине без разлога, он љутито поручује својим политичким претставницима у Београду: "У заједници са војним властима, пазите и спречите новообразовану владу, да се у њеном менталном стању и понашању не окрене против Немачке". А затим додаје: "Морамо рачунати са могућношћу да тој новој влади у свако доба наметнемо потребна ограничења или да је отерамо . . .",¹³⁾

Ето, колико су Немци веровали ђенералу Недићу и колико је он био њихов експонент. То још више произлази из једног акта немачког посланика у Загребу, Зигфрида Кашеа, који Недића отворено претставља "као немачког непријатеља уз напомену да ће бити опасан по Хрватску"¹⁴⁾, стр. 25.

Ово су преводи дра Вукчевића. Ми верујемо да су тачни, ма да би више волели да смо ми лично преводе извршили. Свакако су значајне речи фон Рибентропа, којима скреће пажњу на опасност да се Недићева влада не окрене против Немачке "по свом менталном ставу", што треба да значи: она је по свом менталном ставу антинемачка и једног дана тај став може лако да дође до изражаја. С тога немачке власти морају бити стално на опрезне.

Режимлије и непријатељи мртвог Недића тражили су и по немачким архивама да нађу макар и неки кратак податак о "издајнику" Недићу. Али нису нашли ништа што би га могло компромитовати. Ево један доказ који сам нашао у минхенској "Искри", али му је основа много даља, директно у немачким ратним архивама. Тамо стоји (број од 15. јуна 1976):

"Професор др Благоје Стокић рођени Београђанин, прича у београдским "Новостима" (бр. од 26. маја 1976) о својим петнаестогодишњим трагањима за микрофилмовима, скицама, записницима из немачких извора . . . Између осталог он ту каже и ово:

'Међу најзанимљивија немачка документа која сам открио, нама досад непозната спадају она о односима између Немаца и наших квислинга. Изненадило ме је оно што сам сазнао: између немачке окупаторске управе у Србији и квисиншке власти, Недића, затим Љотића и других —

испољавало се стално неповерење. Немци, укратко, на основу докумената, нису никако могли да дођу до закључка — ко су им стварни пријатељи'."

ЈЕДАН НЕМАЧКИ ВИШИ ФУНКЦИОНЕР ИЗ ОКУПАЦИОНОГ ШТАБА О УЛОЗИ И ЗНАЧАЈУ ЋЕНЕРАЛА НЕДИЋА

Кад се Србија није хтела да умири постојао је озбиљан немачки план да се Србија потпуно преда на управу непријатеља и потпуно уништи. О томе има више података у разним делима. Овде један из српских извора али примарно од Немаца, тако да се са правом може назвати немачким извором. О томе пише један од најбољих познавалаца тадашњег стања у Србији, познати српски публициста Станислав Браков у својој опсежној књизи "ЋЕНЕРАЛ МИЛАН НЕДИЋ", II., на страни 197, 198 и 199¹⁵) овако: "Неколико недеља пошто је ђенерал Недић образовао своју владу, Ђорђе Рош, био је код др Кисела да интервенише за једног свог ухапшеног пријатеља од Немаца. Том приликом Рош је повео разговор о образовању Недићеве владе и упитао га, како је дошло до тога да један прослављени српски ђенерал образује владу у окупираној Србији. Др. Бисел, начелник Штаба Др Турнера, шефа Управног Штаба Војног Заповедника Србије одговорио је Рошу:

"Ви Срби имате да заблагодарите да је се ђенерал Недић примио да образује владу, јер је његова личност била довољна гаранција за немачке власти да ће се прилике у окупираној Србији донекле нормализовати, те да неће бити потребно да се примени извођење већ у детаљима израђеног плана, који би, да је био спроведен, значио крај српског народа".

"Тај план, наставио је др Кисел, израђен по наређењу фирера, у току месеца августа предвиђао је исељење целокупног становништва Србије у далеке просторе Совјетске Русије, оне које немачка војска буде окупирали. Србија је имала да се испразни и да се на место Срба уселе у њу други суседни народи, немачки савезници и то првенствено Бугари, Хрвати и делимично Мађари, да би се тако на тој увек немирној територији најзад успоставио мир".

Др Кисел је даље наставио: "То би била једна замашна операција за коју би се употребиле не само немачке трупе, већ би у Србију биле

доведене и масовне бугарске и хрватске дивизије, које би Србију испресецале на квадрате и спровеле опште чишћење. Како су градови били легла завере и нереди, они би први били опкољени од немачких савезничких трупа, које би извеле, претресајући квартал по квартал, блок по блок, кућу по кућу, целокупно становништво без обзира на пол и узраст и сврстали би га у колоне, које би опкољене моторизованим трупима, биле пребачене у Банат и преко Румуније спроведене даље у Совјетски Савез. Ту би се поступило као у Шапцу. Они који не би могли да иду, били би ликвидирани на лицу места. Србија би била обезглављена, те, и ако би се тренутно могли да спасу бегством у планине да би дали отпор, тај не би дуго трајао јер се герила не може водити без потпоре становника, а туђе, Србима непријатељско становништво, које би заузимало напуштене градове и села, онемогућило би опстанак тих ретких одбеглица. Сво становништво градско и сеоско из густо насељених крајева, онемогућено да бежи посудањем сваког дела Србије трупима, немачких балканских савезника, било би депортирано и то би значило крај српског народа и његово брисање из историје".

Затим је др Кисел завршио свој разговор са г. Рошом: "Видите, ту највећу несрећу за српски народ, за чију прошлост Немци имају поштовање, али који су својим изазивањима проузроковали највеће огорчење и гнев фиреров, спречио је генерал-оберст (армијски ђенерал) Милан Недић, образујући своју владу".¹⁵⁾

ЈЕДАН ШВАЈЦАРСКИ ПУБЛИЦИСТА СПЕЦИЈАЛИСТА ЗА ЈУГО-ИСТОК ЕВРОПЕ О ЂЕНЕРАЛУ НЕДИЋУ

У једној књизи изишлој 1968. у Швајцарској под насловом "Нови национализам у Југо-источној Европи", познати швајцарски журналиста и дописник најбољих швајцарских листова са терена, Виктор Е. Мајер, пише о Југославији из времена рата и поред осталог вели и ово¹⁶⁾ — страна 43: "Окупатори су поделили и разделили скоро све пределе Југославије непријатељима Српства. Српско језгро је остало под строгом немачком војном влашћу и имало је неку привидну "владу" под ђенералом Недићем, министром војним прератне ере. Недић је покушао да бар донекле одржи

уређене односе са Немцима, да би Србима уштедео оно најгоре, али му Немци не признаше такорећи никакве компетенције . . ."

ЈЕДАН МАЂАРСКИ САВРЕМЕНИ ИСТОРИЧАР О ЂЕН. НЕДИЋУ

Мађарски историк савремених збивања, емигрант у Швајцарској од 1956, Петер Гостоњ издао је ту скоро књигу под насловом "Коначна борба на Дунаву 1944/45", па се и у њој¹⁷⁾ осврће на ђенерала Недића. Он каже на страни 67: "Србија је била подвргнута, од пропасти југословенске краљевине (1941) немачкој војној администрацији, али је ипак имала цивилну управу зависну од те (немачке администрације) под вођством ђенерала Милана Недића који је као средиште свог програма поставио спас Српског народа од истребљења и анархије, и борбу против комуниста".

Да поткрепи своје мишљење, Гостоњ се позива на најмеродавније лице: Хитлеровог опуномоћеника за Југоисток Европе, "летећег дипломату" Хермана Нојбахера, који је у својим Мемоарима⁷⁾ писао после изласка из југословенског затвора: "Недић је био од својих пријатеља наговорен да се стави на чело српске владе кад је 1941. букнуо комунистички устанак. То је био грађански рат који га је натерао да као осведочени антикомуниста пође с окупатором. Он је био кроз и кроз српски националист. У његовом бироу је висила слика Краља чија је влада у екзилу претстављала једну непријатељску силу и који се у немачкој пропаганди до досаде стално претстављао као 'дечко-краљ' . . . Ја сам га (Недића) доста добро упознао из више разговора да бих знао да су била два главна мотива његове делатности: његово непријатељство према комунизму и његова нада да би судбину Срба могао сарадњом са окупационом снагом да олакша . . ."

На крају свог главног дела књиге описује Гостоњ како су хрватски министри на челу са "поглавником" бежали главом без обзира и сви се покушали претставити нашим савезницима а њиховим непријатељима (Енглезима) као евојим пријатељима. Недић пак, који се налазио у Кицбихелу "у једном малом пансиону" остао је ту са својим најближим

пријатељима (с. 276). Сад опет Гостоњ цитира Нојбахера: "Ја сам га упозорио на опасност, али ми он рече: 'Ја знам да сам ставио главу у торбу, али ја овде остајем' . . ."

И ту се огледа величина Недића: Главни претставник Немачког рајха саветује му да побегне у иностранство и ставља му на расположење своје услуге. Овај то одбија. Није он Хрват и неће хрватски да поступа.

(Примедба: Цитати из Нојбахеровог дела дати су раније директно — одељак VI — али се тешко могло избећи да се овде не понове, увек у новом преводу, сада сасвим моме).

ЗАПАЖАЊА ЈЕДНЕ АНГЛО-САКСОНСКЕ СПИСАТЕЉКЕ

Врло топло и искрено се изражавала о њен. Недићу једна позната и призната англосаксонска списатељка под именом Рут Мичел. Њене мисли су пренете у многе српске едиције, нарочито један њен чланак из средине 1947. године. Ја овде имам један извадак из неке књиге где се налази само страна а не и извор књиге. Мислим да је из књиге Петра Мартиновића. Но истоветни изводи се налазе у многим другим едицијама. Како је оригинал дат на енглеском језику, кога ја нисам моћан, то ћу овај чланак пренети дословно. Он потиче из једног заробљеничког логора и на његовом почетку стоји: Мунстерлагер, уторак, 15. јула 1947. Да се види какву је реакцију произвео тај чланак на избегле Србе, пренећемо и увод. Цео напис гласи:

"Данас нам дође до руку највећи лондонски лист "Дејли мел" од 7. маја ове године, који је донео један јединствен чланак, који је у наша срца унео много топлине и донео најбољу потврду да смо у борби за биолошки спас српског народа били на сасвим исправном путу. Чланак носи наслов: "Милан Недић". Написала га је позната Англо-саксонска новинарка Рут Мичел. Она је већ неколико пута дизала свој глас у одбрану наше праведне ствари, а недавно је написала и једну врло повољну књигу о нашем народу из које је често вадио изводе и наводио извор "Американски Србобран".

У првом делу свог опширног чланка Рут Мичел износи биографију покојног Милана Недића, задржавајући се нарочито на његовој сјајној војничкој каријери од Балканских и Првог светског рата, па све до вођења групе Армија у последњем великом рату. Рут Мичел пише:

"Када је отпочео Други светски рат Недић је био у југословенском Кабинету Министар Војске и био је најомиљенија и најпопуларнија личност у Србији. Срби су га сматрали уз велику оданост, за великог јунака. У октобру 1940. године Италија је бомбардовала град Битољ. Нема ни најмање разлога да се не верује у вести, које су тада биле опште познате у Београду, да је генерал Недић саветовао Југословенској Влади да одмах објави Италији рат, да се придружи Грцима, да истера Италијане из Албаније и створи пут југословенској војсци да се споји са Савезницима преко Солуна уколико би, као што се тада могло очекивати, Немци напали са Севера. Ја сам лично тада обишла Југословенско-Албанску границу, непосредно после инцидента, и јединице су биле у исчекивању, пуне воље за нападом. Није потребно наглашавати да би читава историја овог рата била друкчија да је поступљено по предлогу генерала Недића. Ради тога Недић је пао у немилост, а на његово место дошао је генерал Пешић, један ноторни престарели слабић, који је одмах раштракао јединице по малим групама, што је био један од разлога доцније за брзи слом Југословенске војске. Тиме је олакшана ефектна хрватска саботажа и издајство..

"После 27. марта Недић је предвиђајући неминован рат бацио се очајнички на посао да поправи штету у размештају војске, причињену од Владе кнеза Павла. Радио је и дању и ноћу и био би спреман 12. априла, али је Немачка напала 6. априла. Недић је ипак успео да изведе један сјајан маневар у Качаничкој Клисури код Скопља ..."

"Претседник Владе генерал Симовић био је принуђен на капитулацију, која је била спроведена од генерала Калафатовића. Генерал Недић није наредио предају Југословенске војске и сваки онај који тврди да је он ма кад био за Осовину, једноставно доказује непознавање југословенских проблема. После окупације он је био немачки заробљеник. До њега су стизали извештаји о страховитим жртвама хрватских покоља и о

протеривању преко пола милиона Срба, углавном жена и деце, која су била закрчила друмове према Србији у очајничком бекству од убица. Тада је сматрао да му његова дужност налаже да стави свој велики престиж на расположење своје нацистичке војске, да покуша да реши проблеме који нису имали преседана у историји, те да настоји да спасе и сачува свој народ на ма који начин. Они који лично познају генерала Недића знају тачно, да је он био спреман да и свој живот стави на жртву за свој народ. Казати да је он имао личних амбиција, јесте прост апсурд. Он је пристао да покуша да заведе ред под окупацијом по коме би гоњење Срба имало да престане, али да ни један Србин не буде приморан да служи у Немачкој војсци. Овај други услов био је спроведен и ни један Србин није служио у некој осовинској војсци. Пољска и Србија су једине прегажене земље са том карактеристиком . . . "

"Постоје необориви докази да Милан Недић никада није био колаборатер у смислу једног Квислинга, Лавала или чак Петена. Приликом честих конференција нацистичких вођа са свим сателитским политичким и војним вођама, Недићево име никада није било споменуто".

Чланак Рут Мичел нам је разведрио наша срца, јер напослетку почеле су да падају лажи, које су сатански биле створене над многим догађајима и личностима, чија ће се величина и истина правилно сагледати уколико временски будемо више одмицали од живота и рада тих великана.

Рут Мичел је у Англо-Саксонском свету прва проговорила бранећи истину и то јој служи на част и понос".

Бошко Костић у својој студији о Милану Недићу⁶⁾ ставља овај увод пре преноса запажања гђе Рут Мичел. Он пише:

Уверени смо да ће читаоце нарочито интересовати мишљење познате новинарке Рут Мичел — рођене сестре чувеног америчког генерала "Били" Мичела, чије име носи велики аеродром у Милвоки, Вис. — која у својој чланку објављеном у лондонском листу "Дејли Мел" од 7 маја 1947 каже . . .

Из овога се може поуздано закључити да је гђа Рут Мичел била Американка, што наши писци не истичу специјално, а то је врло потребно. Нажалост, нико не наводи ни оригинални наслов чланка, тако да га не могу цитирати у Литератури.

ЈОШ НЕКИ АНГЛОСАКСОНСКИ ПИСЦИ О НЕДИЋУ

I.

Једног дана, пре неку годину, добио сам из Америке, не знам више од кога (због чега моја захвалност није мања), једну фотокопирану страну из неке књиге универзитетских професора, која се цитира у Литератури под бр. 18. Наслова има неколико, тако да се ја не могу лако снаћи. Али према тим насловима лако ће наши Срби у САД пронаћи и књиге и писце.

Ту стоји на страни 122. у наднаслову: Нови ред осовине у Европи и Азији, а наслов одељка гласи: Окупиране балканске државе Југославија, Албанија, Грчка.

У одломку о Југославији стоји изос. и ово: "Напоследку су Немци покушали да искористе стари ривалитет између католичке Хрватске и грчко-православне Србије. Хрватска окупирана од Италијана била је образована као фашистичка држава под једним сувише познатим терористом, Павелићем, чије су наоружане банде, усташе, приредиле ужасне покоље Срба и Јевреја. Павелић је био испочетка популаран, али предности хрватске аутономије посташе ускоро илузорне кад су порасла крволоштва и пљачке. У току две године подиже се један јак покрет отпора. У Србији су Немци, после кратког периода војничке владавине, успоставили домаћу владу под ђенералом Миланом Недићем, једним часним српским родољубом, који је веровао да ради слично маршалу Петену да спаси свој род од . . ." ту престаје текст 122 стране). У оригиналу овај одељак гласи овако:

"Finally, the Germans attempted to profit from the old rivalry between Catholic Croatia and Greek Orthodox Serbia. Croatia, occupied by Italy, was made a Fascist state under a well-known terrorist, Pavelic, whose armed bands, the Uustash, carried out horrible massacres of Serbs and Jews. At first, Pavelic

was popular, but the benefits of Croatian autonomy were soon seen to be illusory, as atrocities and exploitation increased. Within two years, a strong resistance movement had sprung up. In Serbia, the Germans, after a short period of military government, set up a native government under General Milan Nedic, an honest Serbian patriot who believed that he was acting like Marshal Petain to save his people from . . .

II.

Има овде још један мали податак из пера доброг англосаксонског писца, који преносимо према минхенском листу "Искра" (број се не налази у исечку). Тамо дословно стоји²⁰):

Данас и странци све више увиђају да се генерал Недић не може трпати у исту врећу са Квислингом, Павелићем или Броз-Титом. О Милану Недићу један од њих пише (Валтер Робертс)²⁷).

"Чињеница је, наравно, да је сарађивао са Немцима. Али упоређивати га са Квислингом у Норвешкој, који је утро пут немачкој окупацији сарађујући са Немцима још пре њиховог напада, не може се; он тако што није чинио. Аналогија са генералом Петеном би била прикладнија . . ."

III.

Још један податак преносим посредно. Ради се о наводима познатог енглеског писца Ситона Ватсона (мада, чини ми се, и његов син има то исто име, па не знам који је то од њих двојице). Ја то преносим преко једног српског писца који опет наводи немачку књигу као извор (вероватно превод). Ево о чему се ради:

У Билтену Српског Национално-културног клуба у Швајцарској, број 77 од 15. августа 1976. објавио је генерал Тодор К. Милићевић, бивши ађутант краља Петра II, расправу под насловом "Герила и колаборатерство". На страни 22 истог часописа он пише дословно:

"У излагању разних догађаја у Герили за време Другог светског рата често је се помињао израз "КОЛАБОРАЦИЈА", нарочито од стране британских војних мисија и председника британске владе Винстона

Черчила, потом у оптужбама Тита упућених Стаљину против ђенерала Михаиловића, или у оптужбама поглавника Павелића против Италијана због сарадње са Михаиловићевим четницима.

У једном делу "Die Osteuropäische Revolution" Saton Watson страна 99—16 то питање је овако објашњено: Појму ОТПОРА су супротни појмови и изрази: "квислинг", "издајник", "колаборатер", "марионет", сви ови појмови се често употребљавају и то само у погрдном смислу. Писац поменутог дела, горе поменуте појмове расчлањује и овако их објашњава:

а) Сви они људи, који су из симпатије за фашизамнационализам или из личних амбиција, још пре непријатељске инвазије ступили у службу Осовина, па су за време и после заузећа њихове отаџбине штићени од њих, то су издајници или квислинзи;

б) Другом типу појма издајника су све оне присталице националних мањина и народи неједнаких политичких права, који њиховим државама остају у лојалности обавезни, али и помажу силе Осовине. То је такође издајство, али се морају признати побуде. Пример: Хрвати и словачки Хинка људи;

в) Трећем типу припадају они, који за време инвазије њихове земље служе њој, али доцније, уверени, да ће силе осовине победити, да се њихови претставници и државници у емиграцији, неће моћи вратити у земљу и, да ће фашизам и нацизам бити најбоља форма владавине, одлучују се за колаборацију са окупаторским властима. Овде, није лако утврдити издајство, нарочито у случају Југославије и Грчке, чији су команданти капитулирали и потписали примирје, односно капитулацију.

г) Четвртом типу припадају они, који се примају неке службе из чврстог убеђења, да ће се њихов народ под притиском окупационих власти моћи сачувати. Ђенерарал Недић се примио наметунте му дужности да спасава СРПСТВО и одмах се нашао пред два тешка задатка, два животна важна питања: притисак од стране покрета отпора и слања радника за Немачку и ту је морао одржавати чврст став. Док је Немцима по обема тачкама помогао, он је све то чинио у интересу Српскога народа.

д) Петом типу припадају они многи људи, који своју обавезу за време рата испуњавају, њиховој влади у емиграцији остају верни, и из свег срца мрзе окупатора, али ипак, развојем покрета отпора, они се постепено прилагођавају и не осећају, да они овим своје земљаке издају, већ да се они само боре за револуцију.

Као што се види, у целом цитираном излагању једино се ђенерал Недић поименице спомиње, и то у тачки г) где му се даје угледно место и часна улога. Сад, да ли је њега навео Ситон Ватсон или ђенерал Милићевић, не може се јасно установити. (Цитирање није тако проста ствар и нестручна лица се често греше о правила цитирања иако добронамерно). Нама би било, разуме се, рађе да тај ексемпл (именовање ђенерала Недића) потиче од Ситона Ватсона али је значајан и став ђенерала Милићевића. Надовезујем да код цитирања треба рећи где је књига изашла и које године. Поред, тога, Ситон Ватсон је Енглец и то фанатичан Енглец. Да је он писао немачки, то је немогуће. Значи да је у питању превод, па је то требало нагласити и, по могућству, навести име преводиоца.

ЈЕДАН ИСТАКНУТИ ИТАЛИЈАНСКИ ПУБЛИЦИСТА О НЕДИЋУ

Из италијанских извора имамо врло мало података, управо само један, јер је окупирана Србија била, по споразуму Хитлер-Мусолини, у искључивој надлежности Немачке. Па ипак овај је податак од првокласне важности, специјално у давању оцене о ђенералу Недићу:

Један од најбољих писаца Осовине, који није писао "глајхшалтовано", Алфио Русо, предратни дописник италијанских листова у Југославији, који је неколико пута за време рата односно окупације, посећивао Србију и Хрватску, издао је једну књигу под насловом "Револуција у Југославији још за време рата"¹⁹).

На стр. 128 Русо пише: "Неколико недеља после немачке окупације, нерегуларне формације разоружане југословенске војске, "четници", узеше оружје и почеше герилу. Кад је букнуо рат против Русије, распламти се простран пожар по целој земљи. Немци тада позваше

ђенерала Недића да образује националну српску владу, обећавајући поверење и помоћ. Недић никад није био пријатељ Немачке, а још мање Италије. Њега су још пре рата често цитирали као најинтрасигентнијег репрезентата југословенске одвратности према Осовини. Па ипак он је примио позив и образовао владу са присташама Стојадиновића и Љотића. Нова влада је прокламовала своју верност Монархији и Отаџбини. На рођендан младога краља Петра у Саборној цркви у Београду слављен је Те Деум (словенски: Тебе Бога хвалим, Тебе Господа исповједујем итд., ЛМК). Краљ је у Лондону, али то не значи ништа. Живео краљ . . ." У оригиналу:

"Nedic non e stato mai amico della Germania. Egli e stato spesso citato come il rappresentante piu intrasigente dell' aversione jugoslava all' Asse . . ."

Не треба заборавити да је ово Алфио Русо писао још за живота Недићевог, док је овај био још у функцији и да му то свакако није олакшавало позицију код Немаца.

ЈЕДАН СЛОВЕНАЧКИ ЕМИГРАНТСКИ ЧАСОПИС О МИЛАНУ НЕДИЋУ

Минхенска Искра је у броју од 15. новембра 1972. донела ову белешку под насловом "Заслужено признање":

Словеначки часопис "Табор" (бр. 9 за 1972. годину, излази у Бунес Аиресу, Аргентина) осврће се на књигу П. Станислава Кракова о Милану Недићу па пре свега констатује да та књига:

". . . Опширно приказује српску трагедију; она нам приказује патње српскога народа после пуча 1941. и ситуацију која је нагнала генерала М. Недића да се прихвати незахвалне улоге председника српске владе под окупацијом. Генерал Недић узео је то бреме на своја леђа и све учинио, што је у његовој моћи било, да спречи истребљење Срба и да спасава свој народ од комунистичких злочинаца. Аутор ове књиге објашњава зашто је Недић ушао у колаборацију са Немцима и шта би Немци учинили да до тога није дошло. Немци су имали иамеру да Србију раскомадају на четири зоне и да велики број Срба одселе у Јужну Русију. Писац приказује лик

Недића као човека који је за свој народ жртвовао све што је имао. У истој књизи описана је афера са словом 'З'. Писац наводи и акт југословенске емигрантске владе, упућен британској влади, у коме југословенска влада каже да су сви одреди, који се у Србији и Црној Гори боре против комунизма а који су у вези са Недићем, да су сви они издајнички одреди и да ће после рата бити ликвидирани. Те су одреде, српске и словеначке, на основу овога акта југословенске емигрантске владе, Енглези предали Титу и он их је све у Кочевју и другде у Словенији ликвидирао. Књига Кракова је врло интересантна, нарочито по томе што одаје сво признање Србину који се за свој народ борио, без обзира шта ће се о њему говорити. Заиста би било време да и ми Словенци створимо нешто слично и да опишемо лик нашега генерала (Рупника) који се као Недић жртвовао за наш словеначки народ. Последњи је час да се нађе неко у емиграцији који би описао разлоге зашто је генерал Рупник тада ступио на позорницу. Било је то у оно време кад су Немци били наумили да децимирају и раселе Словенце. Лик Рупника као човека и родољуба чека да буде приказан, а његово дело признато".

ЛИТЕРАТУРА

- 1) "Proleter", br. 14 i 15 (videti knjigu Ratka Parežanina "Drugi svetski rat i Dim. Ljotić, str. 386.
- 2) Радоје Л. Кнежевић, Милан Недић у Аустрији, Поводом чеврт века од његове трагичне смрти. Глас Канадских Срба од А. марта 1971.
- 3) Johann Wüsch, Jugoslawien und das Dritte Reich. Eine dokumentierte Geschichte der deutsch-jugoslawischen Beziehungen von 1933 bis 1945, Stuttgart 1969,
- 4) Трећи рајх и Југославија, "Искра", Минхен, број од 15. априла 1965.
- 5) Johann Wüsch, Bevölkerngsverluste Jugoslawiens im Zweiten Welt-krieg, Kehl am Rhein 1966, S. 48
- 6) В. М. Kostich, Istina o Milanu Nediću, Milwaukee, Wisconsin, USA 1965
- 7) Hermann Neubacher, Sonderauftrag Südost 1940—1945. Bericht eines fliegenden Diplomaten. Göttingen 1956.
- 8) Josef Matl, Jugoslawien im Zweiten Weltkrieg, Osteuropa Handbuch. Jugoslawien. Köln-Graz 1954.
- 9) Ladislaus Horv und Martin Broszat, Der kroatische Ustascha-Staat. Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte. Nummer 8. Stuttgart 1964.
- 10) Karl Hnlicka, "Das Ende auf dem Balkan 1944/45". Die militärische Räumung Jugoslawiens durch die deutsche Wehrmacht. Göttingen 1970. Studien und Dokumente zur Geschichte des zweiten Weltkrieges. Band 13.
- 11) Rudolf Kiszling, Die Kroaten. Graz-Köln 1956, S. 204.
- 12) Др Радоје Вукчевић, Немачки извори о независној држави Хрватској. Гласник С.И.К. друштва "Његош", св. 27, Америка 1971.
- 13) Documents on Foreign Policy -1918-1945. Volume XIII, Doc. 205, p. 317, 15 August 1941, Doc. 525, p. 830.
- 14) Idem Doc. 257, p. 41, 20 August 1941.

- 15) Станислав Краков, Генерал Милан Недић, књ. II., Минхен 1968.
- 16) Viktor E. Meier, Neuer Nationalismus in Südost-Europa. Aktuelle Aussenpolitik. Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik. Leske Verlag, Opladen 1968.
- 17) Peter Gostony, Endkampf an der Donau 1944/45. Wien-MünchenZürich 1969 (II Auflage).
- 18) F. Roy Willis, University of California, Davis: "Europe in the Global Age, 1939, to the Present". New York-Toronto 1968. (Gordon Wright, Professor of History, Standford University, advisor editor to Dodd, Med & Company).
- 19) Alfio Russo, Rivoluzione in Jugoslavia. Stampato in Italia. Ottobre 1944.
- 20) Walter R. Roberts, "Tito, Mihailović and the Allies 1941-1945", (str. 258).
- 21) Walter Hagen, Die geheime Front. Organisation, Personen und Aktionen des deutschen Geheimdienstes. Zürich 1950.
- 22) Ратко Парезанин, Други светски рат и Димитрије В. Љотић, Минхен 1971.
- 23) "Ново време", Београд, од 25. 11. 1943. прва страна.
- 24) Karl Hnilicka, "Das Ende auf dem Balkan 1944/45", Musterschmidt Verlag, Göttingen-Zürich-Frankfurt 1970, str. 208—224.
- 25) Боривоје С. Радуловић, ђенералштабни мајор: У борби за слободу. БИТКА НА НЕРЕТВИ. Војно-политичка студија. Буенос Аирес, Аргентина 1942—1975.
- 26) Lo streminio degli Ebrei. Sotto il dominio del Tripartito. Relazioni del Comitato d'informazioni interalleato in Londra. (Prefazione di Georges Schommer). Londra sine anno.

ПОГОВОР

На писање ове књиге ја сам био дуго времена потстицан, специјално из Аустралије откад сам успоставио контакт са тамошњим Србима. Њихове су жеље биле легитимне, њихови предлози хумани и родољубиви. Али за писање једне књиге треба имати података, и то оригиналних који су другима остали недоступни. Ја сам имао мало података о ђенералу Недићу јер нисам испрва имао намеру да о њему пишем. Писали су други који су га боље познавали и његову делатност брижљивије пратили и бележили. Све сам то изнео у Предговору.

Ја сам се ипак латио тога посла остављајући на страну друге већ скоро израђене теме. Људи мисле, кад виде многострукост мојих радова, да ја могу да пишем о свему и свачему. Али ја желим да пишем оригинално и да искористим већ сакупљени материјал. Зато нпр. нисам прво издао књигу "Срби и Италијани" која би била много значајнија за нас него књига "Срби и Маџари". Ја то знам, али сам о Маџарима имао података сијасет и то много потпуно непознатих, а о Италијанима ни толико да испадне једна солидна расправа.

Ни о Недићу немам сасвим нових података. Могао бих, теоријски, да чекам и купим даље. Али у последње време ми се стање "здравља" стално погоршава (сад ме рапидно издају и очи), па сам пожуррио да испуним ту жељу сународника из Аустралије. Сад баш пада и тридесетгодишњица његове смрти, па људи желе да му и на овај начин "запале воштаницу", како сами пишу. И ја то желим. Тако је дошло до ове књиге, која неће претстављати сензацију (као књига о Маџарима), али ће бити видљив знак поштовања и уважења личности поч. ђенерала Недића и од мене и од људи из Аустралије који су ту идеју дали и помоћ пружили.

Ових лица има врло много, највише са малим али искреним даром који желе да се успомена на почившег ђенерала Недића никад не угаси. Тако има изгледа да се тим прилозима покрије добар део трошкова штампања ове књиге.

Она нема једног "мецену", као што имају остале књиге објављене последње време у Аустралији, мада се то меценатство највише пута

показало као швиндел. Људи плате један део обећане суме, која је нормално прва рата штампарији, па после заћуте и не одговарају уопште на опомене. А штампарија не чека ни један дан. Њој је све плаћено на време. Откуд, питаће се читаоци. Један део сам морао да сам платим, задужујући се; други део је плаћао г. Радиша Никашиновић у нади да му се поврати; једном приликом Миладин Вујановић.

То је нелепо од ових људи, који још сами решавају коме књига да се посвети (обично њиховим сродницима). Ако своје обавезе не подмире ускоро, ја ћу бити принуђен да њихова мена изнесем на јавност. Само за једну књигу није крив мецена што је испала скупља него се претпоставило: за књигу о вајару Мештровићу. Ту је мецена Веселиновић дао све што је обећао, па чак и мало више, али је испао мањак од преко 300 долара без његове кривице. И код свих осталих књига са меценом био је мањак од преко 300 аустралијских долара. На част им такав меценат!

За ову књигу су скупили Миладин Вујановић и Радиша Никашиновић приличну суму, али се још не зна да ли ће бити довољна. За сваки случај дужност је наша да се захвалимо тим родољубима и поштоваоцима ђенерала Недића да му "запале воштаницу", како сами кажу. Један део је само толико и дао; неко богме и знатно више. Мени су јављали у више писама шта је до тада било сакупљено, па не знам да нисам неко писмо и загубио.

Из моје архиве видим да су дали прилоге ова лица (сва из Аустралије, али из разних места те земље):

Мирослав Боснић 50 долара

Радиша Никашиновић 30

Тадија Милутиновић 30

Бранивоје и Савета Јевтовић 30

Радивоје Радованов 30

Добрила Никашиновић 20

Милорад Аџић 20
Деса Јанковић 20
Јован Лазић 10
Атанасије Новаковић 10
Раде Добривојевић 10
Чедомир Бранковић 10
Чедомир Петровић 10
Славољуб Росић 10
Јаков Марјановић 10
Петар Деура 10
Угљеша Добровић 10
Славко Кецовић 10
Бранко Тривановић 10
Ђура Миладиновић 10
Ратко Протић 5
Сава Газдић 5
Јагош Булатовић 5
Живан Томић 5

Поред тога 13 лица су дала по 2 аустралијска долара а 4 лица по један долар као воштаницу ђенералу Недићу. Укупно 30 аустралијских долара.

Цела сума заједно износи: 400 долара.

Нека је свима част и хвала.

У Цириху, Швајцарска

на усековање главе Јованове 1976

Л. М. Костић

ЗАСЕБНА ДЕЛА ПРОФЕСОРА ЛАЗЕ М. КОСТИЋА ОБЈАВЉЕНА У ЕМИГРАЦИЈИ ДО КРАЈА 1976 ГОДИНЕ

Поред приближно 2000 чланака по српским емигрантским новинама, часовисима и календарима, изашле су у другој половини XX века ове засебне публикације из пера писца ове књиге, проф. дра Лазе М. Костића:

I. Дела из српске културне историје

1. ИЗ ЊЕГОШЕВИХ ДЕЛА. Анализе и интерпретације. Поводом стогодишњице Песникове смрти. Чикаго 1952. Издање Паландачића. Укоричено у платно, стр. 220 осмине.
2. ПРАВНИ ИНСТИТУТИ У ЊЕГОШЕВИМ ПЕСМАМА. Издање библиотеке "Српска Мисао" у Аустралији, св. 4. Мелбурн, 1958. Стр. 160 осмине.
3. РЕЛИГИОЗНО-ФОЛКЛОРНИ СТАВ ПЕСНИКА ЊЕГОША. Поводом 150-голишњице рођења Песниковог. Библиотека "СВЕЧАНИК" свеска 37. Минхен 1963. Стр. 240 осмине.
4. ЊЕГОШ И ЦРНОГОРЦИ. Поводом стопедесетгодишњице Песниковог рођења. Просветна библиотека Српске народне одбране у Канади. III. књига. Хамилтон 1963. Стр. 72 велике осмине.
5. ЊЕГОШ И АНТИКА. Сепарат из "Летописа 1974—1975 Српске Мисли" за Аустралију са пет прилога проширеним а једним раније необјављеним. Мелбурн 1976. Стр. 40 осмине.
6. ИЗ СРПСКОГ ВЕРСКОГ ЖИВОТА. Збирка расправа. Библиотека "Свечаник", Немачка. Св. 32. Минхен 1961. Стр. 198 осмине.
7. ВИДОВДАНСКЕ БЕСЕДЕ У КАНАДИ И АМЕРИЦИ 1958. год. Хамилтон 1958. Издање "Канадског Србобрана". Стр. 46 велике осмине.

8. НЕКА НОВИЈА ЗБИВАЊА НА СРПСКОМ КУЛТУРНОМ ПОЉУ. Културно-политичка расправа. Издање Српског народног универзитета "Др. Лазо М. Костић", Милвоки, САД 1975. Фотопринт, стр 156 ин фолио.

II. Дела из националне историје Срба

9. СРПСКА ИСТОРИЈА И СРПСКО МОРЕ. Збирка расправа. Издање библиотеке "Српска Мисао" у Аустралији, св. 15. Мелбурн 1963. Стр. 153 осмине.

10. СТРАНА МИШЉЕЊА О СРБИМА У БОРБАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ И УЈЕДИЊЕЊЕ 1912—1918. Специјално издање Билтена Српског Национално-Културног Клуба у Швајцарској. Број 28 Билтена. Књига прва засебних монографија. Берн 1962. Шапирографирано издање, стр. 37 ин фолио.

11. КРИВОШИЈСКИ УСТАНАК 1869 ГОДИНЕ. Хамилтон, Канада 1959. Приватно издање Милоша Ковача из Кривошија, стр. 56 велике осмине.

12. СТОГОДИШЊИЦА ПРВОГ КРИВОШИЈСКОГ УСТАНКА (1869—1969). Историјска и правна расправа. Издато трошком два Кривошијанина: Милоша Ковача из Калифорније и Милоша Самарџића из Канаде. Минхен 1970. Страна 256.

III. Заштита српских духовних вредности.

13. О СРПСКОМ ИМЕНУ. Мишљења странаца (Конјектанеа). Издање Српске народне одбране у Аустралији, Месни одбор — Мелбурн, св. 2. Мелбурн 1965. Стр. 52 осмине.

14. О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ. Изјаве странаца. На успомену Вуку Ст. Карацићу поводом стогодишњице његове смрти. Просветна библиотека Српске народне одбране у Канади. Хамилтон 1964. Стр. 60 велике осмине.

15. КРАЂА СРПСКОГ ЈЕЗИКА. Културно-историјска студија. Издање пишчево. Баден (Швајцарска) 1964. Стр. 100 осмине.

16. ЋИРИЛИЦА И СРПССТВО. Културно-историјска студија. Свеска I: Повезаност ћирилице и Српства. Издање Америчког института за балканска питања. Књига 8. Чикаго 1963. Стр. 80 осмине.

17. ЋИРИЛИЦА И СРПССТВО. Културно-политичка студија. Свеска II: Угрожавање ћирилице и њена одбрана. Издање Америчког института за Балканска питања. Чикаго 1960. (Штампано у Мелбурну, Аустралија). Стр. 260 шестнаестине.

18. СИСТЕМАТСКО РАСРБЉАВАЊЕ СВЕТОСАВСКЕ ЦРКВЕ. Правна и политичка разматрања. Издање Српског Културног клуба "Св. Сава". Чикаго 1963. Стр. 124 осмине.

19. НАСИЛНО ПРЕОТИМАЊЕ СРПСКИХ ПИСАЦА. Културно-политичка и правна расправа. Издање Српског народног универзитета. Милвоки 1973. Фотомеханички умножено. Стр. 88 ин фолио.

20. НАСИЛНО ПРИСВАЈАЊЕ ДУБРОВАЧКЕ КУЛТУРЕ. Културно-историјска и етнополитичка расправа. Приватно издање уз помоћ Радише Никашиновића и другова Мелбурн 1975. Стр. 174 осмине.

21. О ЗАСТАВАМА КОД СРБА. Историјска разматрања. Минхен 1960. Издање пишчево. Стр. 100 велике осмине.

22. СТРАНЦИ О СРПСКИМ НАРОДНИМ ПЕСМАМА. Колектанеа. Издање библиотеке "Српска Мисто" у Аустралији, св. 17. Мелбурн 1964. Стр. 207 осмине.

23. У ОДБРАНУ КРАЉЕВИЋА МАРКА. Одбијање хрватских напада. Специјално издање Билтена Српског Национално-културног клуба у Швајцарској. Књига друга. Берн 1963. Шапирографирано издање. Стр. 38 ин фолио.

24. СРБИ У ОЧИМА СТРАНАЦА. Колектанеа. Прва књига. Швајцарска 1968. Страна 208 осмине. Издање пишчево.

25. СРБИ У ОЧИМА СТРАНАЦА. Колектанеа. Друга књига. Швајцарска 1972. Стр. 172 осмине. Издање пишчево.

VI. Одбрана српске националне територије

26. СПОРНИ ПРЕДЕЛИ СРБА И ХРВАТА. Чикаго 1957. Издање Америчког института за балканска питања, књ. I. Стр. 520 осмина, укоричено.

27. ПРОСТОРНИ РАЗМЕШТАЈИ СРБА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. — Збирка: Обим Срба и Хрвата, I. књига. Минхен 1965. Стр. 184 осмине.

28. ЧИЈА ЈЕ БОСНА. Мишљења страних научника и политичара о етничкој припадности Босне и Херцеговине. Торонто (Канада) 1955. Издање часописа "Братство". Стр. 88 велике осмине.

29. ШТА СУ СРБИ МИСЛИЛИ О БОСНИ. Политичко-историјска студија. Национални проблеми Босне и Херцеговине. Књига V. Издање пишчево, Торонто 1965. Стр. 128 осмине.

30. ШТА СУ СРБИ МИСЛИЛИ О БОСНИ. Политичко-историјска студија. Друго проширено и прерађено издање. Национални проблеми Босне и Херцеговине. Књига Уа. Објављено добротом српског родољуба Милана Босанца, Минхен 1975. Страна 248 осмине.

31. ВЕРСКИ ОДНОСИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ. Демографско-историјска студија. Национални проблеми Босне и Херцеговине. Књига I. Издања пишчево. Минхен 1965. Стр. 176 осмине.

32. ЕТНИЧКИ ОДНОСИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ. Историјска и етнополитичка студија. Национални проблеми Босне и Херцеговине. Књига II. Трошком пишчевим уз обилату помоћ Михаила Д. Милановића. Швајцарска 1967. Страна 256 осмине.

33. Изливи Хрватске мегаломаније. ИСТОРИЈСКА И СЛИЧНА "ПРАВА" НА БОСНУ И ХЕРЦЕГОВИНУ. Историјска, правна и политичка студија. Национални проблеми Босне и Херцеговине, књ. 4. Трошком пишчевим уз кнежевску помоћ Гаша Кнежевића. Баден. Швајцарска 1968. Стр. 312.

34. КУЛТУРНЕ ПРИЛИКЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (УДЕО СРБА У КУЛТУРИ БиХ). Културноисторијска и културно-политичка студија.

Национални проблеми Босне и Херцеговине. Књига 6. Трудом пишчевим уз штедру помоћ Михаила Д. Милановића. Швајцарска 1971. Стр. 320.

35. О СРПСКОМ КАРЕАКТЕРУ БОКЕ КОТОРСКЕ. Цирих 1961. Издање пишчево. Стр. 160 осмине.

36. ЈОШ О СРПСКОМ КАРАКТЕРУ БОКЕ КОТОРСКЕ. Додаци и допуне. Виндзор-Онтарио, Канада 1975. Фотопринт стр. 56 шестине.

V. Персонално-етнографски проблеми

37. НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ У СРПСКИМ ПРЕДЕЛИМА. Демографско-етнографска студија. Торонто 1961. "СРПСКИ ПРОБЛЕМИ", Серија националних списа. 1. свеска. Издаје Српски културни клуб "Св. Сава", Канада. Стр. 80 осмине.

38. СРПСКА ВОЈВОДИНА И ЊЕНЕ МАЊИНЕ. Демографско-етнографска студија. "СРПСКИ ПРОБЛЕМИ", Серија националних списа. 2. свеска. Издаје Српски културни клуб "Св. Сава", Канада. Торонто 1962. Стр. 112 осмине.

39. НОВЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ "НАРОДНОСТИ". Демографско-етнографска студија. "СРПСКИ ПРОБЛЕМИ", Серија националних списа. 4. свеска. Издаје Српски културни клуб "Св. Сава" за Канаду. Торонто 1965. Стр. 112 осмине.

40. КАТОЛИЧКИ СРБИ. Политичко-историјска расправа. "СРПСКИ ПРОБЛЕМИ", Серија националних списа. Издаје Српски културни клуб "Свети Сава" Канада. Торонто 1965. Стр. 120 осмине.

41. НАУКА УТВРЂУЈЕ НАРОДНОСТ Б-Х МУСЛИМАНА. Етнографска студија "СРПСКИ ПРОБЛЕМИ", Серија националних списа. 5. свеска. Издаје Српски културни клуб "Св. Сава" за Канаду. Торонто 1967. Стр. 128 осмине (у исто време III. књига "Националних проблема Босне и Херцеговине).

42. ОСВРТ НА ПОПИС НАРОДНОСТИ У ЈУГОСЛАВИЈИ. Статистичко-методолошка, демографска и политичка студија. Издање пишчево. Минхен 1973. Стр. 152 осмине.

VI. Државни проблеми Срба

43. СРБИЈА ИЛИ ЈУГОСЛАВИЈА. Политичка студија. Књига I: Начелна разматрања и Етнички и територијални проблеми. Хамилтон (Канада) 1957. Издање пишчево. Стр. 160 велике осмине.

44. СРБИЈА ИЛИ ЈУГОСЛАВИЈА. Политичка студија. Књига II: Државно-правни моменти. Хамилтон 1959. Издање пишчево. Стр. 208 велике осмине.

45. СРБИЈА ИЛИ ЈУГОСЛАВИЈА. Политичка студија. Књига III: Спољно-политички и војни аспекти. Хамилтон 1961. Издање пишчево. Стр. 170 велике осмине.

46. СРБИЈА ИЛИ ЈУГОСЛАВИЈА. Политичка студија. Књига IV: Противници и присташе Југославије. Хамилтон 1969. Издање пишчево. Стр. 160 велике осмине.

47. КАКО БИ ИЗГЛЕДАЛА ТРЕЋА ЈУГОСЛАВИЈА. Планови самозваних државника. Приватно издање Милутина П. Бајчетића и Лазара Ђ. Стојшића. Хамилтон 1965. Стр. 92 велике осмине.

48. КОМУНИСТИЧКО ТАКСИРАЊЕ НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ. Етнополитичка студија. Збирка "СРПСКИ ПРОБЛЕМИ". Серија националних списа. 6. свеска. Издаје Српски културни клуб "Св. Сава" у Канади, Торонто 1969. Стр. 432 осмине.

VII. Срби и други народи

49. СРБИ И МАЏАРИ у XIX и XX веку. Фрагменти. Прва књига збирке Срби и околни народи. "СРПСКИ ПРОБЛЕМИ", серија националних списа. 7. свеска. Издаје Српски културни клуб "Свети Сава" у Канади. Прва књига збирке "Срби и околни народи". Торонто, Канада 1975.

50. СРБИ И ЈЕВРЕЈИ. Штампана се у Ричмонду, Аустралија и треба да изађе до краја 1976 (око 200 стр.).

VIII. Српско-Хрватски односи

51. ВЕКОВНА РАЗДВОЈЕНОСТ СРБА И ХРВАТА. Издање Српске народне одбране у Аустралији, Месни одбор — Мелбурн. Мелбурн 1964. Стр. 82 мале осмине.

52. КОЈИ СУ ГЛАВНИ И ОСНОВНИ СРПСКИ ЗЛОТВОРИ. Српско-хрватски односи последњих година. Свеска прва. Торонто 1953. Издање Српске народне одбране у Канади. Библиотека "Српска књига". Стр. 87 велике осмине.

53. МЕГАЛОМАНИЈА ЈЕДНОГ МАЛОГ И НЕСКРУПУЛОЗНОГ НАРОДА. Српско-хрватски односи последњих година. Свеска друга. Хамилтон 1955. Издање СНО у Канади. Библиотека "Српска књига". Стр. 87 велике осмине.

Обе ове последње књиге — 52 и 53 — изишле су под псеудонимом Др. Л. П. Поповић.

54. ОБМАНЕ И ИЗВРТАЊА КАО ПАДЛОГА НАРОДНОСТИ. Српско-хрватски односи последњих година. Свеска трећа. Хамилтон 1960. Издање СНО у Канади. Библиотека "Српска књига". Стр. 152 велике осмине.

55. О ОДГОВОРНОСТИ ЗА УБИЈАЊЕ СРБА У ПОСЛЕДЊЕМ РАТУ. Српско-хрватски односи последњих година. Свеска четврта. Библиотека "Српска књига" СНО у Канади. Хамилтон 1963. Стр. 72 велике осмине.

56. КО ЈЕ КРИВ ЗА ЗЛОЧИНЕ НАД СРБИМА У "НДХ". Правна и социолошка расправа. Издање пишчево. Швајцарска 1972. Стр. 276 осмине.

57. СТЈЕПАН РАДИЋ. Серија портрета "Врли хрватски мужеви". Портрет 1. Јужна Аустралија 1972. Фотомеханички умножено. Издаје Српска народна одбрана у Јужној Аустралији. Публикације II коло, св. 7. Стр. 32 кварт формат.

58. СТЈЕПАН РАДИЋ (ПРЕМА СРПСТВУ). Серија еписа "Врли хрватски мужеви", I свеска. Приватно издање, Мелбурн, Аустралија 1976. Стр. 104 осмине. Друго издање јако допуњено.

59. ИВАН МЕШТРОВИЋ, Гласови српске емиграције. Серија портрета "Врли хрватски мужеви". Портрет П. Едвардстаун, Јужна Аустралија 1972. Шапирографирано издање Српске народне одбране у Јужној Аустралији. Публикације И коло, свеска 11/12. Стр. 54 ин фолио (Привремено, непотпуно издање).

60. ИВАН МЕШТРОВИЋ. Гласови српске емиграције. Дефинитивно издање. Серија списа "Врли хрватски мужеви", II свеска. Приватно издање уз обилату помоћ Илије Веселиновића. Мелбурн 1976. Стр. 170 осмине.

IX. Хрватски историјски подвизи.

61. ПРИМЕРИ ХИЉАДУГОДИШЊЕ КУЛТУРЕ ХРВАТА I књ. Подвизи Хрвата у 17. веку (Тридесетогодишњи рат). Чикаго 1953. Издање Српске народне одбране у САД. Стр. 61 осмине.

62. ПРИМЕРИ ХИЉАДУГОДИШЊЕ КУЛТУРЕ ХРВАТА. II. књ. Подвизи Хрвата у 18. веку (Шлески ратови и Седмогодишњи рат). Чикаго 1955. Издање СНО у САД. Стр. 45 осмине.

63. ПРИМЕРИ ХИЉАДУГОДИШЊЕ КУЛТУРЕ ХРВАТА. III. књ. (Четрдесет и осма). Хамилтон 1956. Издање СНО у Канади. Стр. 104 велике осмине.

64. ПРИМЕРИ ХИЉАДУГОДИШЊЕ КУЛТУРЕ ХРВАТА. IV. књ. Подвизи Хрвата кроз векове. Хамилтон 1958. Издање СНО у Канади. Стр. 88 велике осмине.

65. ПРИМЕРИ ХИЉАДУГОДИШЊЕ КУЛТУРЕ ХРВАТА. V. књ. Подвизи Хрвата у Другом светском рату изнети од њихових савез.ника. Издање СНО у Канади. Хамилтон 1967. Стр. 190 велике осмине.

66. ИСТИНА О ХРВАТскоЈ ТИСУЋЛЕТНОЈ ДРЖАВНОСТИ. Историјско-политичка студија. Чикаго 1967. Издање Америчког института за балканска питања. Стр. 148 осмине.

67. ХРВАТСКА ЗВЕРСТВА У ПОСЛЕДЊЕМ РАТУ ПРЕМА ИЗЈАВАМА ЊИХОВИХ САВЕЗНИКА. Издање СНО из Америке и Канаде. Чикаго 1974. Страна 288 осмине.

68. ДОДАЦИ КЊИЗИ ХРВАТСКА ЗВЕРСТВА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ ПРЕМА ИЗЈАВАМА ЊИХОВИХ САВЕЗНИКА. Приватно издање. Мелбурн, Аустралија 1975. Стр. 102 осмине.

Х. Емигрантске слике и прилике

69. НАЦИОНАЛНИ СТАВ СРПСКЕ ЕМИГРАЦИЈЕ. "Српски емигрантски списи" св. I. Мелбурн, Аустралија 1959. Стр. 82. Шапирографирано.

70. МИ И ОНИ. Разликовања у српској емиграцији. "Српски емигрантски списи", св. II. Баден, Швајцарска 1969. Офсет репродукција типоскрипта. Стр. 88.

71. ИЗЈАВЕ ПРИЗНАЊА ПРОФЕСОРУ ЛАЗИ М. КОСТИЋУ. Изводи из писама. Минхен 1966. Стр. 164 0(5мине.

ХI. Разни списи

72. ЂЕНЕРАЛ МИЛАН НЕДИЋ, његова улога у деловање у последњем рату, претежно према страним изворима. Приватно издање. Мелбурн, Аустралија 1976. Стр. 86 осмина.

73. DIE WAHLBETEILIGUNG IN DEN VOLKSDEMOKRATIEN — Estratto dai "Studi in onore di Corrado Gini" (vol. 2) Università degli studi di Roma. Istituto di Statistica della Facoltà di scienze statiche, demografiche ed attuariali, P. 31. Roma 1961.

ДОДАТАК

ВЕЋЕ КЊИГЕ ПРОФ. ЛАЗЕ М. КОСТИЋА ИЗАШЛЕ У ЗЕМЉИ ИЗМЕЂУ РАТОВА

Поред двадесетак мањих или спореднијих књига и неколико стотина правних и стручних расправа, изашле су и ове велике књиге, уствари универзитетски уџбеници, сви у издању Геце Кона, Београд:

1. АДМИНИСТРАТИВНО ПРАВО КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, I. књ. Устројство управе. 1933, око 420 страна велике осмине.

2. Исто, II. књига. Делатност управе. 1936, око 400 страна, велике осмине.

3. Исто, III књига. Надзирање управе, 1939, око 400 страна.

4. КОМЕНТАР УСТАВА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ (ЈУГОСЛОВЕНСКО УСТАВНО ПРАВО), 1934, 300 страна, велике осмине.

5. ТЕОРИЈСКА СТАТИСТИКА, 1937, око 320 страна, велике осмине.

У (Крлежиној) Енциклопедији Југославије, књ. 6, страна 584, под насловом Правна наука, Србија, налазе се ови редови: "Лаза Костић својим делом "Административно право Краљевине Југославије" (I—III, 1933—1939) дао је прво дело у српској и југословенској правној литератури, које је обухватило управно право у целини". Тај том Енциклопедије Југославије изашао је 1965.

И теоријска Статистика је први уџбеник на српском језику из Статистике, а Коментар Устава од 3. септембра 1931. је био једини уџбеник Уставног права у целој земљи за октроисани Устав краља Александра, док је за Видовдански устав постојао систем (уџбеник од Слободана Јовановића).

САДРЖАЈ

Страна

Предговор — — — — — 3

ПРЕТХОДНИ ДЕО _____ 7

Кратки биографски подаци о ђенералу Милану

Ђ. Недићу _____ 7

Оцена Недићеве улоге и деловања у Другом

светском рату — — — — — 10

III. Српска емиграција и ђенерал Милан Недић — 20

Упоредбе ђенерала Недића са архизликов-

цем Павелићем — — — — — 40

ГЛАВНИ ДЕО _____ 45

V. Мишљење о Недићу једног домаћег Швабе — 45

VI. Један од шефова немачке обавештајне службе

о "владама" у окупираној Србији — — 51

VII. Истакнути немачки слависта о Недићу — — 53

Мишљење главног Хитлеровог изасланика

на Балкану — — — — — 55

Један немачки професионални историчар

о Недићу — — — — — 56

X. Једна сасвим нова немачка књига о ђен. Недићу 57

XI. Неки званични немачки извештаји — — 59

XII. Један немачки виши функционер из окупа-

ционог штаба о улози и значају ђен. Недича	60
XIII. Један швајцарски публициста специјалиста за југо-исток Европе о ђенералу Недићу —	62
XIV. Један мађарски савремени историчар о ђен. Недићу — — — — —	62
XV. Запажања једне англо-саксонске списатељке	63
Страна	
I. Још неки англосаксонски писци о Недићу —	66
II. Један истакнути италијански публициста о Недићу _____	69
Један словеначки емигрантски часопис о Милану Недићу — — — — —	70
IV. Литература — — — — —	71
Поговор — — — — —	73
Заседна дела професора Лазе М. Костића објављена у емиграцији до краја 1976 године —	76
Додатак — — — — —	83
Веће књиге проф. Лазе М. Костића изашле у земљи између ратова — — — — —	83